

సుజనమైత్రి.

మొదటి ప్రకరణము.

విక్రమసింహపురము.

చరాచర జీవరాశులకుంబలె ధరాతలమ్మున మనుష్యులకును, స్వదేశాభిమానమును, స్వభాషాభిమానమ్మును, స్వధర్మాభిమానమ్మును స్వభావజన్యములు. మనమువారి సిద్ధముగనే దేశమున నివసించుచుంటిమో యానేక పురుషాంతరములనుండియే ప్రాంతమున నభివృద్ధిచెందితిమో, యేయూరఁ జనించితిమో, యేయే ప్రదేశములఁ జరించితిమో, యాదేశమున, యాప్రాంతమున, నాయూర, నాయా ప్రదేశముల నద్వితీయానురాగ పాశములచే బంధితులమై యుండుట స్వభావసిద్ధము. కొందరు పురవాసులకుఁ గొన్నికొన్ని గుణవిశేషము లుండుటయుఁ బ్రపంచస్వభావము. దేశమాతయందనురాగము గలిగియుండుటమాత్రము సర్వజనసామాన్యము. ఇట్టిభక్త్యనురాగ పాశంబులచేఁ గవిజనుని బంధించునట్టి విక్రమసింహపురమందలి గుణవిశేషములెట్టివో విశదీకరణీయములు. గుణవిశేషములు విచారించుటకుఁ బూర్వము విక్రమసింహ నగరస్థితి యించుక యవలోకించెదముగాక.

విక్రమసింహపురము దక్షిణహిందూస్థాన సముంచితము పినాకినీతీర పవిత్రీకృతము రాక్షసధ్వంసక వీర నృసింహారాయనిర్మితము శ్రీరంగనాయక నిలయము ఆంధ్రదేశభూషణము. ఆంధ్రమహాభారతకర్తృ తిక్కనాగ్రణము. ప్రస్తుతము నెల్లూరని పిలువఁబడు మహానగరము. నెల్లూరనునది ద్రావిడనామము. మున్ను లోకశ్రేష్ఠ నగరము స్వాధీనముచేసికొని కొన్నినాళ్ళు ముందేలిరి. ఆకాలమునవారి నగరధాన్యోత్పత్తికచ్చెరువంది ద్రావిడభాషయందు 'ధాన్యపురి' అను నర్థమొసంగు నీ నెల్లూరు అను ద్రావిడనామము నొసంగిరి.

అహో కాలమెట్టి మార్పులకుఁ గారణభూతము. ది ముఖంగడచిన కాలంబు ప్రారంభమున నెట్టిమార్పులకు మన్నదో చూడుఁడు. నాగరికత యెట్టి యున్నతస్థితిని బొందుచున్నదో చూడుఁడు. దేశభాష యెట్టి యావల్పాంతరమును బొందుచున్నదో చూడుఁడు. జనవర్గ మెట్టి వైభవ్యమును బొందుచున్నదో చూడుఁడు. సాంఘిక పరిస్థితులెట్టి మార్పులనొందుచున్నవో కనుఁడు. స్వమతధర్మములెట్టి యంతరాంతరములఁ బొందుచున్నవో యరయుఁడు. దినదినాచారములెట్టి భేదములను జెందుచున్నవో పరికింపుఁడు, ఎల్లవిషయములు స్వభావజన్యములగు నిట్టిమార్పులకు గోచరములగుచుండఁ బలుమానినులనోక్కుఁబలు తెలుఁగులనుచ్చరింపఁ బడు నొక్క యూరిపేరు కాలక్రమమున నామాంతరము వడసినదన నిదియొక వింతయే? కాలక్రమమున వలవడిన « సిల్లాకు » అనుపేరు అందుఁగాక. ఇఁక విక్రమసింహపురి నామమునకుఁ గారణమేమని యనుపయులకు శంకఁ బోవచ్చును. విక్రమ సింహపురమందలి గుణాతిశయముల నాదున నోపునని తొలుత నే వచించితిమి. ఆగుణ విశేషములలో నొక్కటి యగు విక్రమమే యీనగర నామోత్పత్తికిఁ గారణము. విక్రమ సింహపురపాలకులగు భూధవులకును విక్రమ సింహపురనివాసులగు ప్రజలకును నామాత్యిగర్భ సంచితము. ఆ విక్రమము సన్మార్గవర్తన పూర్వకము. అధర్మ ఖండన మూలము. తాదృశ విక్రమమే యీ నగరికి నామధేయమును గూర్చినది.

అన్యగుణ విశేషము సాంఘికాచార సంస్కరణము. చిరకాలమునుండి స్వప్నమునఁ గనఁ దివ్యముము విని కని యెఱుంగని యాచారాంతరము లనుభవ ద్వేత్యములయ్యె. తొలుతటి యకారణ పాతకములు దొలుకంజ వైరసా అభినవాభిప్రాయంబులు సంఘసమ్మతములుగ ననేక విషయముల వలరారె గాని సుజనహృదయముల విఘాతముల కాకరణసిద్ధములగుటంజేసియు విజయోన్ముఖులగు నూతన సంస్కారుల కాతంకముల యొనకింజేసియుఁ గాలయాపనము సంఘటిల్లు. అదిగాక, పరిశ్రమానంతర విజయప్రాప్తియే సర్వజన సమాదరణీయము అదియే యశస్కరము అయ్యదియే విక్రమసింహనగరవాసుల ప్రయత్న మార్గమగుటంజేసి వారిదిగానము మనకుఁ దెల్లము గాఁగలదు.

చిరకాలమునుండి యారంభోన్ముఖులయి సింహపుర నివాసులిప్పటికి సామాన్యాభివృద్ధి గాంచిరో యట్టి యున్నతి మొదలు సంస్కారోద్యమమునుండి కాలక్రమమున ననంత శ్రేయోభివృద్ధి గాంతురు గాత మని మాయాకాంక్ష.

రెండవ ప్రకరణము.

విజయారంభము.

ఒకనాఁడు త్రిజగద్వ్యాపియగు సూర్యభగవానుఁడు ప్రజాసృష్టిక్రమ కూర్పతింగని కోపారుణితమూర్తియై యరుణకిరణంబుల నలుదెసలఁ జిమ్ముచుఁ దూర్పుదెసనుండి బయలుదేరి వచ్చుచుండెను. గృహస్థజనులు ప్రాతఃకాలానుష్ఠానములఁ దీర్చి తమ తమ వ్యాపారములకై యేగుచుండిరి. పశుగణంబులు తమ నెలవులనుండి విడువంబడి మెల్ల మెల్లన సూర్యకిరణస్పర్శనంబునకు సంతసిల్లుచుఁ బొలముల కేగుచుండెను. కొలఁది దూరమునందుండు జనపదములనుండి పాలు, పెరుగు, కూరగాయలు మొదలగు పదార్థముల మోసికొనివచ్చు స్త్రీపురుషులు వీధులయందు దిరుగాడుచు కేకలు వేయసాగిరి. ఎల్లవీధులయందుఁ బ్రజాకోలాహలంబులు విస్తరిల్లె. సింహపురి బ్రాహ్మణవీధియందొక బాలుఁడు ఉత్తరదిశాభిముఖుండై మెల్లగ నడుగుచుండె. ఆబాలున కించుమించు పదునారేండ్ల ప్రాయముండును. అతనికి హృదయంగమంబగు వదనబింబంబును, విశాలమగు వక్షస్థలంబును గలవు. ఒకింతమై నలరారు శరీరచ్ఛాయయును, పెద్దవియగు కన్నుంగవయు గలదు. ఈసుందరపురుషుఁడెవ్వరో చింతించుచున్నవానివలెఁ గన్పట్టుచున్నవాఁడై యటు నిటు నడయాడుచుండెను. చిక్కులుగ ఖండింపఁబడి నల్లనైన పాపటచే విడఁదీయఁబడియున్న యాతని ముంగురులు ఫాలభాగమ్ముపైఁ జెందిక వంకరలై మొగంబున ముసురుకొనుచుండెను. తెల్లని వలువల ధరించి తలపైనొక పైఁటాయి సవరించి, కడుకైన యంగీలం దొడఁగి, పాదంబుల మోజాలం దగిల్చి, యొకచేతనొక పత్రికనుంగొని, సాలోచనవదనుండై యడుగుచున్న యీబాలుని గమనంతి మనోజ్ఞముగ నుండెను. అతఁడు కొంతతడవా వీధిని జనిచని తుదకొక భవనద్వారమున నిలువంబడెను. తద్భవనంబు ప్రాగ్దిశాముఖంబైయుండుటంజేసి, తరణికిరణముల నరుణితంబై ప్రకాశిల్లుచుండెను. సవసుధాపూరితమై కైలాసగిరింబోలిన యా సౌధరాజంబు నూతననిర్మితము గాఁ గానవయ్యెడిని. విశాలములగు గవాక్షములు మూయుటకై వివిధవర్ణములైన యద్దంపు దలుపు లమర్పబడియుండె. చిత్రవిచిత్రములగు చిత్తరువులా మేడపై నచ్చటచ్చటఁ జిత్రింపఁబడియె. ద్వారమున కిరుదెసల లక్ష్మీవిగ్రహములు విరాజిల్లుచుండెను. ఆ విగ్రహముల యునికిం జేసి యాసౌధము కలిముల జవరాలికి నిలయంబో యనుమాడ్కి విలసిల్లుచుండె. ఆబాలుండది యొక మహాధనికుని నివాసంబని యూహసేసె.

ఆ బాలుండా సదనద్వారమున నిలువంబడి వాకిట నిలువంబడియున్న ద్వారపాలకుం గనుంగొని యజమానుఁ డింటనుంట నెఱిఁగి యెవరో చూడవచ్చియున్నా

గని నడువు మనెను. పరిచారకుఁడంత లోనికిఁజని మరల వచ్చి యాపురుషుని లో నున్న గదిలోనికిఁ జనుమని చెప్పెను. ఆగది మిగుల విశాలముగను దర్శనీయముగ ను నొప్పుచుండెను. అందు పలుదేశముల యనేక పుస్తక భాండారంబులు నమరియుండె. బాలుండు తదంతఃప్రదేశమునకుఁ జనువేళ నిరువురు పురుషులు సుఖాసనాసీనులై యుండిరి. వారిలో నొకండు నలువదియైదు వర్షములు పైబడినవాఁడు గంభీరవద నమును గురుకాయమును గలిగియున్నవాఁడు. ఒకచేతఁ గొన్ని కాగితములు గలిగియు న్నవాఁడు. రెండవవాఁడు ముప్పది వర్షములకు లోనైనవాఁడు అతఁడు సువర్ణఘటికా యంత్రమూలం గలిగి పట్టుచిని జరీపరిధానముండాల్చి ధనికుఁడుగఁ గన్పట్టుచుండెను. ప్రథమ పురుషుఁడు సింహపురమునంగల న్యాయవాది బృందమునకెల్లఁ బెద్దయై య నేకవర్షములనుండి యపారధనమునార్జించినవాఁడు. అతని చెంతఁ గూరుచుండిన ద్వితీ యపురుషుండు సింహపురంబునఁ గాపురమున్న యొకానొక భూస్వామి వీరిరువురకు ను నడిమిదూరమున నిరువురు లేఖకులు క్రిందఁ గూర్చుండి యేమియో లిఖించుచుండిరి.

పైఁ జెప్పిన బాలకుఁడు గదిలోనికిఁ జనువేళ వారిటుల మాటాడుకొను చుండిరి.

ప్ర.—ఈ వ్యవహారము విషయమై యెంతయు నాలోచించితిని. ఎంత చూచినను నే మియు నాధారము కనఁబడదయ్యె.

ద్వి.—అయ్యో! యితరు లెవ్వరివలనను గాదని మీ చెంతఁ జేరితిని. ఈ వ్యవహారము న నెంత ధనంబయిన వ్యయంబవుఁగాక. మీ రడిగినంత ధనమిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను. నాకు జయవాక్యము వినిపించుమార్గము నూహిం తురుగాక.

ప్ర.—కేవల మాధారహీనమైన వ్యవహారమున నెంతధనము వ్యయపెట్టిన నేమి ప్రయో జనము? అయ్యా! మీరు మరల సాయంకాలమురండు ఆలోచించెదను.

ద్వి.—అయ్యా నమస్కారము సెలవొసంగుఁడు అని నిష్క్రమింపఁ బ్రథమపురు షుఁడును గృహాంతర్వర్తి జనాహూయమానుండై లోనికిఁ బ్రవేశించె. బాలుఁ డును ప్రథమపురుష పునర్దర్శనమునకై నిరీక్షించుచు నందే కూర్చుండెను.

మూఁడవ ప్రకరణము.

దురవస్థ.

ఒకనాఁటి సాయంకాలమునఁ జిన్నిరాయనిపురంబను నొక జానపదంబున వేశ్యాగృహంబున నొక వితంతువిట్లు విలపింపసాగెను. « అయ్యో! నే నెంత పాపకర్మురాలను? ఎంత దురదృష్టవంతురాలను? ప్రొద్దున నిద్రలేచినది మొదలు సూర్యాస్తమయమువఱకు నొరులకు జంకియే సంచరింపవలయును గదా? ఎవరే కార్యమున బోవుచు « నీవెదురుగ వచ్చితివి. నాకార్యము నిరర్థకమయ్యె » నని తూలనాడెదరో అని భీతి చెందవలయును. ప్రొద్దుప్రొద్దున నిద్దురలేచి స్నానమాడి, ఎవరైనను గని «అమ్మా ప్రొద్దునసె యెదురుగ రావలయునా? నీ మొగము చూచుటంబట్టియే నాఁడెల్లి నష్టములో కదా? » యని యూఱకరే అని కొంతభయము. తోడియాఁడువారలతోడ రంగుల చీరలను రైకలను దొడిగికొని, తిలకమ్ము దిద్దుకొని నేను మాత్రమేల సంచరింపరాదు? వీనికేమి? అకటా యిఁక నాకు సాధియేమి? ఎవ్వరి పట్ల చేరుదను? దుర్న్యయమునకుఁ బాలుపడి యెట్లో కాలము పుచ్చుదమన నీదురవస్థయేమి! ఈ బాలిక యేమి? పోయినభర్త రానేరఁడు. వచ్చిన వైధవ్యము పోనేరదు. కానున్నది కాక పోదు. ఈబాలికకొక మగని గూర్చి యాతని సాహాయ్యమున జీవనము సేయుదునా? ఎవఁడు గ్రహించును? విధవా పుత్రికగదా! ఈబాలిక యుక్తవయస్కయైన నేనేమి చెప్పుదును? కన్య ప్రాయమెంతయని యడుగుట సహజము. తండ్రి పోయి యెంతకాలమైనదని యడుగుటయు సహజము. భర్తృమరణకాలమును బుత్రికా జననకాలమును బోల్చి సరిచూచినేని యపుడు దుష్ప్రతిష్ఠపాలుగానా? భర్తృమరణకాల వివరమైనఁ బొంకవలదనుగాని! ద్వితీయ వివాహవిషయము తప్పించుకొను టెట్లు? నిజము తప్పదు. ఈ బాలిక కిప్పుడే వివాహము సేయుదునా? ఈ వయస్సునఁ బరిణయమాడి తల్లియమ్మగ ననుభవించుచున్న యీదురవస్థ నాబిడ్డకుఁగూడ నలవడవలయునా? అమ్మా కాదా! నీముద్దుమురిపెములు చూచి యానందించు భాగ్యము నాకు లేదుకదా! » అని పలుగతుల విచారించు నొక వితంతువును దదుత్సంగోపవిష్టయగు నొక బాలికను నొక భోగాంగనగాంచె. ఆమె దీనాలాపంబుల నించుక వినియుండుటచే భోగాంగన యామెపైఁ గరుణించి యిట్లు సంభాషింపఁ జొచ్చెను.

భో.—అమ్మా మీదే దేశము?

—ఇచటి కనతిదూరమే!

—ఇచటికేల వచ్చితిరి? మీ తావును విడువ హేతువేమి?

—ఏమి చెప్పుదును? నేను బడిన పాట్లును నాకు ఘటిల్లిన యీదురవస్థలును రులతోఁ జెప్పఁగొనవలయునా? పొందిన యపయశస్సు చాలదా?

భో.—అమ్మా! నిర్విచారముగాఁ జెప్పుము. నన్ను వేరువిధముగా భావింపకుము

వి.—నేనీప్రాంతమునఁ గీర్తివహించిన యొక సోమయాజికుటుంబమున. కాలక్రమమును బట్టియు, నాచారధర్మములను బట్టియు దేశస్థితినిబట్టియు సోమయాజియగు మాతండ్రిగారు నాకైదవయేటనే వివాహముగావించిరి.

భో.—వివాహసమయమున నీభర్తయందు నీకేమైన ననురాగముండెడిదా!

వి.—వారెవరో నాకప్పుడేమియుఁ దెలియదు. నేనమ్మగారియందె మామక్కొని యా యన కెదమచేతి కైవుఁగూరుచుండెడిదానను.

భో.—చదవండి.

వి.—నన్నుఁ బరిపూర్ణ విద్యావంతుఁడగు నొక యవధానిగాఁకిచ్చి వివాహముచేసిరి.

భో.—అప్పటి కాయన ప్రాయ మెంత!

వి.—నూటికిఁ బదేండ్లుతక్కువ ప్రాయముగారు!

భో.—తరువాత నీభర్త యెంతకాలము జీవించెను?

వి.—ఎంతకాల మెక్కడిది? ఆసంవత్సరముగడువలేదు.

భో.—రామరామ: ఎంతమాట! అట్లయిన నీబాలిక యెవ్వతె?

వి.—నాపుత్త్రిక.

భో.—ఎట్లు?

వి.—తగుప్రాయమువచ్చి జ్ఞానవతి నైనంతపిదప మరల స్వయంవరము చేసికొంటిని. ద్వితీయభర్తవలనే పుత్త్రిక జనియించినది

భో.—తరువాత?

వి.—నా ద్వితీయభర్తయుఁ గొలదికాలముక్రింద గతించె. అప్పుడు నే నేదైన నొక పుణ్యక్షేత్రమునుండి దైవభక్తిచేఁ గాలముగడుపవలయునను నుద్దేశమునొందితిని.

భో.—అట్లయిన నీబాలిక నేమిచేసెదవు?

వి.—అదియేనా విచారము. ఎవ్వరైనగాని తెలిసి పెంచుకొనునెడల వారికిచ్చెదను.

భో.—అట్లయిన నీయూరనొక వేశ్యాంగన గలదు దానిపేరు «కోకిల», దానికి సంతతిలేదు పిల్లలఁజూచినప్పుడు కడుంగడు ముచ్చటపడుచుండును. ఈబాలిక నావేశ్యకొసంగితివేని నీయభీష్టము నెరవేరును.

వి.—ఆమెయెవరట?

భో.—ఇచ్చటనే!

వి.—ఆమెను నాకిపుడు చూపఁగలవా? ఆమెయెట్లుండును?

భో.—ఆమెను నీవిప్పుడు చూచుచునేయుంటివి. నావలెనేయుండును.

వి.—నీమాటలనుబట్టి నీవేయామె యనట్లు తోఁచుచున్నది.

భో.—ఔ నైన నాకొసంగెదవా?

వి.—ఓహో నిఁ? అనురాగమునఁ బెంచి పెద్దదానిని జేయవలెనుగాని యెవ్వరైననేమి?

ఇట్లు భోగాంగన యావితంతువుతో మరికొంతప్రసంగించి శారదయను బాలికను భోగాంగనపరిగ్రహించె తదుపాంతమునవన్న తనగీముకుఁగొనిపోయి యానాఁడు మొదలుగ నత్యనురాగంబునఁ బెంచుచుండె. వితంతువును నిజాభిలాష నెఱ వేర్చుకొనుటకై యాత్రానిర్గమనాలోచనము చేయుచునరుగుచెంచెను.

నాలుగవ ప్రకరణము.
విచారణ.

భో—అయ్యా మీరెవరు?

వి—నేను విశ్రమసింహపురవాసుండను.

భో—మీ యాగమన కారణమేమి? మీకేమి తగవు మంటిరి?

వి—నేను క్రొత్తగ ప్రవేశ పరీక్షలో నుత్తీర్ణుడనైతిని.

నాతండ్రి బాల్యమునందే గతించెను. అప్పటినుండి నాతల్లి నాయన్న కొంది జీవనముచే నన్ను బోషించి యింతవఱకు జదువు చెప్పించిరి. దైవసాహాయ్యమున ప్రవేశ పరీక్షలో నేను మొదటి తరగతిలో నుత్తీర్ణుడనయితిని. ఇక విశ్వ విద్యాలయమునందేర వాంఛ మెండుగ నుండుటంజేసి తమ సహాయ్యము వేడవచ్చితిని. ఇదియే నావృత్తాంతము.

భో—ప్రవేశ పరీక్షావిజయాపాదితమైనను మీకు మర్యాదలు తెలిసినట్టు కనబడదే? కాలిజోడునుం దీయకయే నాగదిలోనికి రావచ్చునా?

వి—అయ్యా భాగ్యహీనుని క్షమింపుడు అనుచు నావలికరిగి పాదరక్షల నచ్చట విడిచి తిరిగి ప్రవేశించెను.

భో—మంచిది. మీరే వర్ణస్థులు?

వి—అయ్యా! నేను బ్రాహ్మణుండను.

భో—బ్రాహ్మణుండవా? ఇట్టి బ్రాహ్మణులునుం గలరా?

వి—అయ్యా! అట్లనెదరేమి?

భో—(కోపముతో) ఓహో! నీకుం గారణములు తెలుపవలెనా; ఇటువినుము నీవేషము, నీకోడితల, నీయొడలికి నీచర్య మేనింజూడ గేవలము క్రైస్తవుండవుగ నగపడుచున్నావు. కాని బ్రాహ్మణుండవుగ గనుపడుటలేదు. ఎన్నడో నించుక యాంగ్లేయవిద్య నభ్యసించగనే గర్వాంధులై కులధర్మములమాని త్రుళ్ళిపడు హీనుల మోములనేం జూడనొల్ల.

ఈ పరుషవాక్యములు వినినంతనే బాలుఁడు ధరింపరాని యాగ్రహమున నిట్లనెను.

వి.— ఆర్యా! విమఁడు బ్రాహ్మణుఁడైనను చండాలుఁడైనను గుణము ప్రధానముగాని వేషమునందేమియు లేదు. గుణహీనుఁడు బ్రాహ్మణకులజనితుఁడయినను చండాలమాత్రుఁడే. విద్యాశక్తి తపము సామర్థ్యము వేఁదవచ్చినవిగాని నన్ను ధనమదంబున చండాలతుల్యని [illegible] ర్యుక్తిపాటులయినఁ బోవలయును.

భో.— నష్టా! నాయింటికి వచ్చి నన్ను నిందింపఁ జూచెదవా? విప్రుఁడవైన నీకాయింత పొగరు! క్షణమున నాయిల్లు విడలుము. ఈమాటలు వినినంత నాతని చెంత నున్న యనుచరు పరిచారకులు బాలుని ఒరుమముగా నిల వెడలనని.

వి.— నిష్కారణముగ నన్నవమానించితిరి ఇది క్షత్రియుండు మిమ్ము నేను నిందింపలేదు. నాకు సాహాయ్యము సేయుకొనుటయేగాక యాకారణముగ నిందించి నన్ను బయటికి వెడలఁద్రోయించితిరి. ఈ విషయము ముమునుమఁడు అనుచుఁ బరాఙ్ముఖుఁడై యా భవనము విడిచి పోయెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

వరాన్వేషణము.

సతి! మనకమలకు ప్రాయమెంత?

ప్రాణేశ్వరా! మన ముద్దులపట్టి కిప్పుడు పద్రెండవ సంవత్సరము.

అట్లయిన వివాహప్రయత్నము సేయవలసినదే.

సౌందర్యవతియు, చతురవతియునైన మనకమలకు తగినవరునిమాత్ర మాలోచింపుడు.

సదాచార సంపన్నుండును వేదవిద్యా ధురీణుండును నగు రామావధాని పుత్రుండు సోమావధాని కీయవలెనని నాతలంపు.

అయ్యో! ఎవరైన నాంగ్లేయ విద్యాధురీణుండగు వరుని యాలోచించక యిట్టి విద్యావతియు, గుణవతియు, సుందరవతియు నగు ముద్దులపట్టిని బ్రాహ్మణార్థములకై యుండెడువానికి నీయదలంచి ప్రియపుత్రి నొక చాదస్తుని పాలబడవైచితిరా?

అదేమి? వేద విద్య నీ బుద్ధికి విద్యగా నగపడలేదా?

నాయభిప్రాయము వేదవిద్య గర్హితమని గాదు. మనకమల క్రైస్తవ స్థాపితమైనబాలికా పాఠశాలకు బోవుచున్నది. ఆంధ్ర భాషనంతగా పఠించినది. ఆంగ్లేయ పాఠశాలలో రెండు సంవత్సరములనుండి చదువుచున్నది. ఆంగ్లేయభాషయు చక్కఁగా నేర్చినది. శ్లాఘ్యములగు ననేక నూతనాభిప్రాయములను నేర్చినది. అట్టి బాలికను సముచిత విద్యాధురీణుండు కావలెనని నా యాశయము. లేనిచోఁ గాకిముక్కునకు దొండపండు కట్టినట్లుండును. అది యంతయు నేల? ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసము గల బాలిక వరుని నటులే కోరనిచ్చునా? ఇందుల కొడంబడియుండునా?

పోనిమ్ము. ఎవనికీయవలెనని నీతలంపు?

విక్రమసింహపురమున సుందరయ్యనను నొక విద్యార్థి కలఁడు. అతడు పదునా... నము, స్ఫురద్రూపము గలవాఁడు. ఇన్నినాళ్ల కాలేజీ పరీక్షలలో మెప్పుగాంచిన నగపడుచున్న నొకపట్టభద్రుఁడు శ్రోత్రియవిద్యాగ్రగణ్యుల దుహితృవాఁడు. గుణశాలి. ఆంగ్లే

ంచుక

తుల్యవతి!

యాత్రాపథికులలో ప్రశస్తపథికులుగా ప్రసిద్ధికెక్కియున్నారు. విశ్వ విద్యాలయ ప్రవేశమునకు ప్రయత్నించుచున్నారు. అక్కడ మనకుమారిత మంగళవుండని యూహించెద.

అతడా? నిన్న నన్ను కలుసుకొనవచ్చినవాడా?

ఏమో అది నే నెఱుంగను.

బోడి తలక్రింద పాలునిమా టుత్తుంగా నీకు చెప్పునది?

అవును. అతనితల సగము గత్తిరించి పాపట్టికల్గి యుండును.

అతని వేషభాషలు నాకేమియు నచ్చలేదు. అతని బోడితలయు నతని మీ సాలును నతని సంభాషణ శైలియు నాకేమియు నచ్చుటేమగు లేవు.

అదియంతయు నాకేమి తెలియును?

ప్రాతఃకాలమున వానిచే గడుపబడు నమ్మార్గుఁడని తెలిసితిని. వాని నవీన పర్యాయములు చూచియుంటిని అతిసుందరమూర్తి సౌందర్యమును బట్టియే యతని కి సుందరుఁడని నామకరణము చేసిరని వినరొ్పు.

వినను గము యుక్తిప్రాయముగూడఁ గనుగొనుము.

కమలా! బోడితలయు మాలవేషమును నీకంత యందగించునా?

అమ్మ్యోడఁ గవలతాఁ జెడుపుచున్న ప్రస్తకమును గ్రిందవిడచి చిఱునగవుతోఁ దండ్రి కిట్లనె.

నాయనా! వేషము కలవా? గుణములు దర్శింపునది కాలాను సారము గ మనయభ్యాసములును నాచారముల యందును వివిధములగు మార్పులగుచున్నవి. మాకమిప్పుడు ధరించునది మన పూర్వికుల వేషమేనా?

తలచూ! నివాసాకేమురాకునది? అప్పుడు చిన్నవాఁడు నుండియు నిరుప్రము చొప్పునఁ బోనిచ్చినందులకు పలుమార్లు చింతించుచున్నది. అవి ధరింపరాని కొ పనుకు బత్తిం గదుంగొని కత్తుల పారకాలకుఁ బోవుట యుక్త మౌనవలదాయను. వ్యవహారము మిగులవచ్చుచున్నది. అలవడినవిద్య చాలును అనిచెప్పెను. ఇదంతటి ముప్పయిను చేసిరి. కేశముల పాలకర్మ భోజనములచే యతిక్రమముగ వ్యాఖ్యానము కటికుడెంచెను. కమలయుఁ గమలా బుద్ధిచూసు రాజకయు నసంతృప్తి కరముగ చేసిరా యాలోచించుచున్నారు.

ఆఱవ ప్రకరణము.

ఆదరణ.

సుందరుఁడు ప్రపంచానుభవ మెక్కుడుగ లేకపోయినను శరీరావస్థా విశేషమును బట్టి నెమ్మదియైన గుణములు గలిగియుండెను. అల్పవయస్సు చేత నాతని వైభవము గల విద్యాభ్యాసమునకు వెలిగించు ప్రవృత్తి లేకుండఁ జేసి ప్రపంచానుభవ మెక్కుడుగ లేకున్నను సుందరుఁడు కార్యభ్రష్టుఁడు కాలేదు. ధీరాగ్రేసరుండగు నాతఁడు పాలుపోలేదు. పదార్థశాస్త్ర ప్రవర్తనాపక్షుఁడు. స్త్రీల యొక్క రించుక సౌఖ్యము జేయుని వాఁడును నయనమును దర్పించిన కోపించు నెడ నోపించువాఁడు గాఁడు. వాఁడు న్యాయవాది గోపాలశర్మ తనకుం గావించిన పరాభవంబున కొఱకుఁ జింతిలుచు సుందరుఁ డిలు వెడలెను. ఆతఁడు చిన్నతనముననే తనజనకుని గోల్పోవుటం జేసి జననియే యాతనిం బెంచుచుండెను. ఆయమ కించుమించు ముప్పదియేండ్లందును. ఆయమ పేరు రాజ్యలక్ష్మి భర్త మరణానంతరమాయమ భాగ్యమునకు దుర్నష్టపుటకని నర్థిగ్యపడక యుపాయముగ భర్తయుండిన కొలఁది భూమిననము వలన గాపురము సేయుచుఁ గుమారునకు విద్యగఱపించెను.

సుందరుఁడును మిగులనమ్రతతోఁ బరుగుల నెల్లలెక్కచేయక విచక్షణులయం దెంతయు నెన్నతియు పాటించుచుండెను. ప్రవేశపరీక్షయందు మొదటి తరగతిలోఁ గృతార్థుఁడయిన దినము వినినంతఁ దల్లి యపరిమితానందంబు నొందెను. సుందరునకు విద్యాసంపూర్ణము సేయ మహాయత్నమియఁ దోఁచుటం జేసి యాలోచన సెందరియ్యొను తనయున్న యూర్ధ్వఁగలందినైనందున విశ్వవిద్యాలయ యుప్రవేశమునకుఁ జాలదని యాతనికిఁ దెలిసెను. కావున నాయతఁడు తల్లికిఁ జెప్పకయే వెంటఁ గోపాలశర్మ నాశ్రయించెను.

అయ్యాదటఁ దల్లియుఁ గుమారుని దీనవదనముఁ గాంచి యాతనికష్టమాయపాయము కలిగదని భయపడి నాయనా! యేల దుఃఖించెదవు అనియడిగెను. అందులకును దరుదేమియు బదులు సెప్పక నిలువంబడి యుండుటం జేసి తల్లి గన్నీరు గార్చుచు మరలమరల నడుగటయు సుందరుఁ డిట్లు ప్రత్యుత్తరము చెప్పఁ దొడఁగెను.

“అమ్మా! నేనియుదయమున న్యాయవాదియగు గోపాలశర్మకడకు సహాయార్థమైయరుగ నన్నతఁడు కోపించి వాఁడననియు, నిర్ధనపుత్రుఁడనియు దూలనాడి పరిహసించెను.

తగు నాలోచనము సేయక నామూర్ఖమున నాశ్రయించిన నాబుద్ధిహీనతకు నే నెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నాఁడను.”

నాయనా! యీవిషయమున నీవంతచింతింపఁబనిలేదు. మనకున్న యీయాస్తి యంతయు నీదేగదా! యీయాస్తియంతయు నీవిద్యకై వినియోగించుకొనుము.

అమ్మా! నీవట్టివెఱ్ఱివి! మనయీయాస్తివిక్రయించిన నెంతకాలమునకు రాఁగలదు? అపైన నీవెట్లు జీవించెదవు?

నాయనా! నేనెట్లయినను జీవించెదను. నీకు విద్యాసంపూర్ణ మగునంతవరకు నెటులైనఁగష్టించి—

ఎంతమాట! అమ్మా! నీవు మాటికిఁగష్టపడుచుండఁ నేవిద్యకుఁబోవలెనా? అట్టివిద్య లేకున్ననేమి? ఇంతకాలము నాకొరకై నీవుపడినయిడుములు నేనెఱుఁగుదును. ఇఁకఁ గూటికిని గష్టపడవలెనా? చాలును ఇట్టికర్ణకఠోరవాక్యములు నేను వినఁజాలను.

వీరియుభయులు దుఃఖాక్రాంతులై సంభాషించుచుండఁ దటాలున నింటిలోని కొక పురుషుఁడు ప్రవేశించెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

పుత్రప్రేమ.

వేణుగోపాలశర్మ న్యాయస్థానమునఁ దన వ్యవహారముల నవలోకించుకొను చుండఁగా రాజసేవకుండొకఁడు కనుపించి యొక పత్రిక నిచ్చెను. తత్తరపాటుతో న్యాయవాది యది విప్పి యేకాంతీకరించుకొని యిట్లు చదువసాగెను.

ఏడవ నగరము.

విష్ణుశర్మ వద్దనుండి.

వేణుగోపాల శర్మకు.

సింహపురమ్మ, దక్షిణ హిందూస్థానము నుండి ఆంగ్లేయదేశమునకుఁ బ్రయాణము చేయుచున్నాఁడను. ప్రయాణానంతరము సావధానముగ వ్రాసెదను. క్షమింపవలయును. ఈ వార్తలఁ జూచుకొని న్యాయవాది దిగ్భ్రమనొందెను. విష్ణుశర్మ ఇరువదియేండ్ల ప్రాయమువాఁడు. ఇతఁడు కొంతకాలము రాజధానియందు విశ్వవిద్యాలయమున సంగుగడపి యిప్పటికొకటిరెండు పరీక్షలయందు విజయమంది తండ్రివలదన్నను వినక వైద్యకళాశాలయందుఁ బ్రవేశించెను. అచ్చట రెండువర్షములుండి చదువుచుండెను. ఆంగ్లేయదేశమున కుంజని యచటి వైద్యవిద్యం బరిపూర్ణము చేసి గొప్ప రాజకీయోద్యోగము సంపాదింపవలెనని యాతని యభిలాష. కాని తండ్రి యాతని యభీష్టమునకు సమ్మతింపఁడని స్పష్టముగ నతనికిఁ దెలియును. కావున దండ్రికిఁ దెలియకుండఁగనే తల్లికి వ్రాసి తన ప్రయాణమునకుఁ గావలెనని కొంతధనము తెప్పించుకొని తనయొద్దనున్న కొన్ని యాభరణములు నమ్మి యాసొమ్ముతోఁ బ్రయాణమునకు సాహసించెను. కుమారుఁడు దేశాంతరగతుఁడయ్యెనన్న వార్త జనకుల చెవిసోఁకఁగనే జననియు మిగుల శోకించె. అపుడు తెలియక కొంత ధనము కుమారునకుఁ బంపితినని యామె విన్నవించెను. న్యాయవాదియు నివార్తవిని నావంశమంతయు నీదుర్మార్గుని జననమున దురాచారనిలయంబైనది. నేనతనికొక కాసైనను నొసంగఁజాలను. వానికిని నాకును నేఁటితో ఋణముతీరినది అనెను. ఎంత కోపించినను పుత్రప్రేమ నిస్సారము గాదుగదా! క్రమక్రమముగ న్యాయవాదికోపము శోకముగ మారెను. జననీజనకులిరువురు పెద్దకాలంబు చింత నొందిరి. ఇట్టకేలకు నాతని సైనను రాగము నమయింపఁజాలక వారాతనివ్యయమునకై కావలసినధనమంపు నంగీకరించిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

బడిచెలిమి బలిమి.

సుందరుఁడు ప్రవేశపరీక్షావిజయమునకై ప్రయత్నించుచున్నవేళ నతనికి మదనుఁడను నొక సహాధ్యాయి కలఁడు. చిన్ననాఁటనుండియు వీరిరువురు నొక్కటిగ విద్య నేర్చుచునుండిరి. అందువలన వీరికిఁ బరస్పరానురాగము మెండై యుండెను. వీరిరువురును సమవయస్కులు. మదనుఁడు సింహపురీనగరమునకు సమీపమున నున్న చిన్నరాయపురంబను జనపదంబున నుండు నొక గొప్ప భూస్వామి పుత్త్రుఁడు. యితని తండ్రి యితని నతిబాల్యమునందే విద్య నేర్పించుటకొఱకు సింహపురనగరమునకుఁ బంపెను. అక్కడ నుండి యునితఁడును సుందరుఁడును నొకే విద్యాలయమునఁ జదువుచుండిరి. ప్రవేశపరీక్షయందు వీరిరువురు నొక సంవత్సరమున కృతార్థులైరి. పరీక్షకుఁ గొన్ని దినాలకు పూర్వమే యితని తండ్రి యాకస్మికముగఁ గాలధర్మము నొందెను. ఇతఁడు ప్రవేశపరీక్షయందుఁ గృతార్థుఁడైయున్నంతటఁ దనవ్యవసాయములఁ జూచు సహాయకారి లేమింజేసి యతిదుఃఖమున విశ్వవిద్యాలయమునకుఁ బోవు ప్రయత్నము మానుకొనెను. సుందరుఁడును రాజ్యలక్ష్మియు సంభాషించుకొనువేళ జరిగిన మనుజుఁడీ మదనుఁడే. మిత్రుని జూచిన నప్పుడు సుందరుఁడు దీనవిషాదము నాక్రమించి నవ్వు మనిట్లు ప్రసంగించెను.

మదనా! రమ్ము కూర్చుండుము!

సుందరా! యేమియిది నీ మొగమంతయు వాఁడియున్నది! ఈవిషాదమునకుఁ గారణ మేమి?

ఎన్నిటికైనను లేమిడియే కారణము అహా! అహో దారిద్ర్యము శాపమే కదా!

ఈ విషయమయి భావభేదములున్నవి నీకిప్పుడు కలిగిన కష్టమెయ్యది? సుందరుఁడు రాజ్యలక్ష్మియాదినమున జరిగినవృత్తాంతమంతయు మదనునకుఁ జెప్పెను. అతఁడదియెల్ల సావధానముగ విని మిత్రమా! నీవీ విషయమున నేదియుఁ జింతింపనక్కఱలేదు. నిన్న నేను గుర్తెరింగినదాదిగ సహోదరభావమునఁ జూచితిని గాని వేరొండుగాఁగు. రాజధానికిఁ బొమ్ము. విశ్వవిద్యాలయమునఁ జేరుము. నీకయ్యెడి ధనవ్యయమంతయు నేను భరించెదను. ఇట్లు చెప్పి సుందరుని కౌఁగిలించికొనెను. అతఁడు తలవాల్చి కృతజ్ఞతాపూర్వకముగ నిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

మిత్రమా! నీయౌదార్యమునకెంతయు నమస్కరించెదను. భూమ్యాకాశములును, సూర్యచంద్రులును, నా జననియు సాక్షిగ నేఁ జెప్పఁగలిగినదిదియే. నా విద్యాభ్యాసకారణుఁడ వగుటచే నీవే తండ్రివి. నీవే తోడువు. ఏకాలమునకైన నీవు నాకుఁ [illegible]

మేలునకుఁ బ్రతిసేయుశక్తియు నవకాశమును గలుగఁజేయఁ గలందులకై భగవంతునిఁ బ్రార్థించెదము.

పిమ్మట రాజ్యలక్ష్మీసుందరులచే దీవనలంది మదనుఁడు విజయపురమునకుం జనెను. కొలఁదికాలమునకే సుందరుఁడు రాజధానికిం జని విశ్వవిద్యాలయమునఁ బ్రవేశించెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.
దీనజనరక్షణము.

అయ్యో! అయ్యో! రక్షింపుడు. రక్షింపుడు.

ఛీ! మాలముండకొడుకా! నాదగ్గరనా టక్కులు? నాఋణమీక్షణమునఁ దీర్పుము లేనిచోఁ బనికిరమ్ము. అంతదనుక నేను నిన్ను విడువను.

మహాప్రభూ! నేను బానిసవాఁడను. నీచాకిరి చేయువాఁడను. దుస్థితి నొందున్న నన్ను శ్రమపెట్టిన నేను జత్తును. నాయందుఁ గరుణయుంచి నన్ను మన్నింపుఁడు.

ఛీ! పశువా! గాడిద! [అని రెండుగ్రుద్దులు గ్రుద్దెను.]

అయ్యో చచ్చితి. అయ్యో! చచ్చితి?

అయ్యో మాయయ్యను గొట్టుచున్నారు. మాయయ్యను జంపుచున్నారు. బాబా చంపఁబోకుఁడు. ప్రాణముతోఁ గదలుఁడు. మీఋణము తీర్చుకొని పోదము. నాయనని వదలుఁడు. మీకాళ్లు మొక్కెదము. అంతలోఁ బ్రవగమును గోదండస్వామియు నొకగృహమునుండి వెలువడె నప్పుడొకయువకుఁడు హయావరోహణము గావించి తటాలున నిలుసొచ్చెను. రక్తాక్తుఁడును దీనకాయుఁడును నగు నొకతరుణవయస్కుఁ డొకమాలని జుట్టుచేఁ బట్టిలాగుచుఁ గొట్టుచుండెను. ఆమాలఁడు క్రిందఁబడి వడఁకుచుండెను. అతఁడుతనకు రెండుచేతులను జోడించి రక్షింపుడు, రక్షింపుడు, అని యార్తనాదమున నెలుగెత్తి యేడ్చుచుండెను. చెంతనున్న శిశువు తల్లిపయింబడి పెద్దగ నేడ్చెను. అట్టియెడ నీయువజనుఁడత్యాగ్రహమునఁ గోదండునికరమును గట్టిగఁ బట్టి ఈక్షణమున నీమాలని విడువుము: లేకున్న నీప్రాణములు నీవిగావనుకొనుము అనెను.

కోదండుఁడు ఓహో! మీరావన్న దండిమనది! అనిహేళనసేయుచు నిట్లనెను.

ఓ యీరీకిచటఁ బనిలేదు. ఈమాలఁడు నాసేవకుఁడు. నావద్ద నప్పుపుచ్చుకొనినవాఁడు. కావున నేను దండించినను, ఖండించినను నీకు జోక్యము కలుగఁజేసికొన నవసరములేదు.

దుర్మార్గా నీకించుకయైనఁ గనికరము లేదా?. వ్యాధిగ్రస్తుఁడగు నీమాలవాని నకారణముగఁ జంపఁజూచితివే! ఈలోకమున లేకున్నను, పరమందైన నీయాక్రోశ్యమునకుఁ బ్రతిదండన లేదా!

అప్పుడు. ఈ వేదాంతములనిక నిలుపుము. ఈ గ్రామమునందున్న హీనకులస్థులందరును బోధించుటకుఁ గారణము నీవకదా! నీవు కులద్రోహివి. ఈ నీచునికొఱకై నన్ను నిందించుచున్నావు. ఇందులకు ఫలము శీఘ్రముగ ననుభవించెదవు.

నీ గంభీరవాక్యములనిక నిలుపుము. అసలు నీకేమి యీయవలయునో చెప్పుము.

నాకిఁక నూఱురూప్యములీయవలయును.

మాలఁడు. అయ్యా అన్యాయమువలదు. నేను మీయొద్ద దీసికొనినది యేబది రూప్యములే కదా? అందునకు పదివర్షములనుండి నా వేతనమున సగభాగము ఋణమునకై యిచ్చుచుంటినే! ఇప్పుడు నూఱురూప్యము లెటులయినవి?

కో. నోరుమూయుము. నాతో వాదించెదవా? నీవు నావద్ద గైకొనినది నూట యేబదిరూప్యములు. అందు నీపది వర్షములనుండి యేబదిరూప్యములు చెల్లుబడినవి. ఇంకను నూఱురూప్యములు నిల్చియున్నవి. కట్టివేఁగట్టుము. లేకున్న నీపై న్యాయ స్థానమున వ్యాజ్యమువేసి వడ్డీ ఖర్చులతోటి రాఁబట్టుకొనియెదను.

ఇది యంతయును విని కోదండునితో వాదించిన నిష్ఫలమనియుఁ దాఁ జెప్పినట్లు ఋణమునకై యొక్కరినేని కూటసాక్షులనియమింపఁ గలడనియు నెంచి యేవిధమునను దా నా కౌములకాతని పేరనొక పత్రము లిఖించియిచ్చి మాలని ఋణవిముక్తుం జేసి తన పరిచారకులలోఁ జేర్చుకొనెను.

పదవ ప్రకరణము.

ప్రమాదము.

వేణుగోపాలశర్మ కమలావిషయమై స్మరించినప్పుడెల్ల వ్యాకులపడుచుండెడివాఁడు. స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమునకై కనుమూసియు విద్యగరపించి తనయిచ్ఛానుసారముగా నామె ప్రవర్తింపకపోయెనే! అను వ్యాకులత యతనినెంతో బాధించుచుండెడిని. తాను వయసునకాకెంత ప్రయత్నించినను దరా పావనముస్లథమగుటంజేసి కడుంగడు వ్యాకులపడుచుండెడివాఁడు. అదియునుంగాక ప్రాయమును మీరివచ్చుకాలమున వివాహవిషయమై తొందరపడుచుండెను.

కమలయిన కళాలంబున విద్యాభంగముగలిగినందులకు మిగుల జింతించి జనకుని యానతిమీఁద నింటిసేవలయు పుస్తకములదెప్పించి చదువుచు విద్యాభివృద్ధిచేయుచుండెను. స్వయంవరవిషయమున లోకాచారమునననుసరించి తండ్రిగారికి కష్టమయిన కొట్టులగునో యని యప్పుడప్పుడనుమానించినను వాలస్యమయినను తగువరునిఁబరిణయమాడవలెనని కమలయభిప్రాయము. జననీజనకులను గమలామనోభీష్టము బూర్తిగ నెరింగి పరికుండిరి. అన్యోన్యాభిప్రాయము లిట్లుండ నవి విశదీకరించుకొనుటకు నాఁడు వారిట్లు ప్రసంగించిరి.

వే. అమ్మా! నీకు వివాహము సేయుకాలము మించుచున్నది. ఇంక వాలస్యము చేసిన హానికలుగును నీకెవరినిజేపట్ట నభిలాషగలదో యది రూఢిచేసి చెప్పుము.

క. అయ్యా! నాకిప్పుడు వివాహప్రయత్నమేమి? ఇంకను గొన్నినాళ్ళు వేచియుండరాదా?

వే. అయ్యో! వయస్సుమించిన నాచారహానికలుగును పెద్దచిక్కులు సంభవించును. నీవు చిన్నదానవగుటచే నట్లనుచున్నావు నీవు నిరోధింపకుము.

రా. ఇంక నింతగా దొందరపడనక్కరలేదు. కావలసినవిషయములు జరిగినది ప్రతిష్ఠయో, అప్రతిష్ఠయో జరిగినయంశములనుబట్టియే రావలయు.

వే. అదియేమి? యేమిజరిగినదని యంటివి

రా. ఏమున్నది కమలతప్పు

వే. ఏమితప్పు మాలధరించుచున్నదా!

రా. తరువాత రహస్యముగఁ జెప్పెదనంటిరి

వే. నామనంబాఁగకున్నది. వినదగునేమి చెప్పుము?

రా. [రహస్యముగ] పునర్వివాహమయినది.

వే. హౌరా! ఎంత వైపరీత్యము.

రా. వెలువరింపక శాంతించి జరిగినది రహస్యముగనుంచుము.

క. అమ్మా నాకిక వివాహముమీద బుద్ధిపోవుటలేదు. నీవు తొలుత నిశ్చయించి నాతో రహస్యముగఁ జెప్పినవరుని నాకు లభింపఁజేసితివేని సమ్మతమే కానిచో నాకు వివాహము చేయ నక్కరలేదు.

రా. అమ్మా! అట్లనెదవేమి? అతనియందు మీతండ్రికిఁగల యిష్టము నీకుఁ దెలియదా? అతనికన్న నెక్కుడుధనవంతులును జదువరులును లేరా? తదితరులయందెవరి నైనను గోరుకొనరాదా?

కమల ఈవాక్యములనాలకించి విచారభావంబునఁ గన్నీరుఁగార్చుచు నిలువంబడెను.

వే. మనయూరనున్న విద్యాదీక్షితునికుమారుఁడు నృసింహరాయుని యందేమయిన సుగుణములున్నట్లాలోఁచునా?

రా. అవునవును. అతనికీర్తి జగద్విదితము. ఈవిషయమున నాకును సమ్మతమే. మనయభిప్రాయమిందేకీభవించినది. ఇఁక ననుమానింపకుఁడు.

వే. అట్లయిన నిఁక బంధుమిత్రులకాహ్వానము పంపెదను.

రా. అట్లేచేయుండు అదియె సత్కారము.

కమల. యీప్రసంగము విని యేమియు నెరుగనిదానివలె నటించి సమ్మతించె నా యనునట్లు ప్రవర్తించి వారి మూలనౌదాసీన్యమువహించెను. పాపము దీనదంపతులు కొమరితనునమ్మి వివాహప్రయత్నమునందుండిరి.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

పంచాయతి.

విక్రమసింహపురమునకు కొంతిదూరమునన్న చిన్నరాయపురంబున నతిరమణీయమగు నొక్కదేవాలయముకలదు. విచిత్రములగు చిత్తరువులతోడ శోభిల్లుగోపురములతోడను, విశాలమంటపములతోడను, రజిత సువర్ణాద్యమూల్యలోహనిర్మితములగు వాహనములతోడను, మత్స్యములమెక్కి తిరుగాడు ఒక కొగందివాదుల విలాసకేళ్యాలోయమనొప్పు కలువలవికసించిన నటునిటునూగాడు వికచకమలకుసుమపుష్పములచే శోభిల్లుకొలంకులతోడను, కోదండరామనిలయాలయము చెలువారుచుండు. ఆయాలయమునెదుట విశాలములగు చలువరాలచే గూర్పబడిన యొకమంటపముగలదు. ఒకనాటి సాయంకాలమున నాదేవాలయముమంటపమున ననేకులుచేరిరి. ఎల్లజాతులవారు నాసభనలంకరించిరి. వీరందరునెద్దియో యొకవిషయమును గూర్చియిట్లుతర్కించుచుండిరి.

ప్ర. అయ్యా మశూచిదేవతయగు పోలేరమ్మకు జాతరజరిగి రెండేండ్లయినది.

ద్వి. అవును. ఈసంవత్సరము జాతరజరుపకున్నచో నీయూరుధ్వంసము గావించును. కావున జాతరజరిగి తీరవలయును.

తృ. అయ్యా! జాతరమహోత్సవముజరుపనెల్లరు నియ్యకొనినవారేగదా!

అవునవును. [అని అందఱునరచిరి.] అపుడాసభ్యులలో నొక యువజనుడు లేచి యిట్లుచెప్పదొడగెను.

సభ్యులారా! నేనిచ్చోట జేరినవారందఱికన్న జ్ఞానమునగాని, ధనమునగాని యెక్కువవాడనుగాను అయిన నాప్రార్థనము లాలకింపవలయును. మీరొనరించు మహోత్సవము నేనేమియు నాక్షేపించువాడనుగాను. మీరు తీరుమానించుభంగి నేనును నావంతుకప్పమునర్పింతును. జాతరకాలమున జరుగుకొన్ని ఘోరకృత్యముల నాపవలెనని నాప్రార్థన. ఆకాలమునజరుగు జీవహింసదలంప నామనంబెంతయు దల్లడిల్లుచున్నది. నిష్కారణముగ జంతుసంతానముల బహిరంగముగవధించు మనము మృగమాత్రులముగాని మనుష్యమాత్రులముగాము. హింసమిక్కిలిపాపకరము. పుష్పములతోడను, ఫలములతోడను బూజించిన నాకె తృప్తిపడదా? నామొరాలకించి యీఘోరకృత్యము మాత్రముమానిపించెదరుగాక అని ప్రార్థించుచున్నాడను.

ఈతనిమాటలను విన్నవారు కొందఱితనికిఁ బిచ్చియనియుఁ గొందఱితనికిఁ బొగరనియుఁ దూలనాడిరి. కొందఱతనిని పహసించిరి. కాని వారీతనియుద్దేశమున నంగీకరించినవారు లేరు. అందరును యథాపూర్వముగ జాతిర జరుపబడెననియు, భూస్వాములందరు దమకున్న భూములకొలఁది విత్తమీయవలెననియుఁ దీర్మానించుకొనిరి. కార్యనిర్వాహమునకుఁ గొందఱిసభ్యుల నేర్పఱచుకొనిరి.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

ప్రయత్న భంగము.

మంగళస్నానము లైనవా? వధూవరులఁ గైకొనిరండు.

మంగళాసనముల నమర్చితిరా? యూరిలోని పెద్దమనుష్యుల నాశీర్వచనమునకును దాంబూల గ్రహణమునకు నని యాహ్వానము సేసి వచ్చితిరా?

పెండ్లికొమారితె వారి యాహ్వానమైనది.

అలసింపకుఁడు వర్జసమయము వచ్చుచున్నది. వధువును ముందు గైకొనిరండు.

పదంపడి కొందఱు వధువుం గైకొని రాలోని కరిగిరి. వివిధములగు మధుర వాద్యములును, సంతోషసూచక వైవాహిక జనసల్లాపములును, ఉభయ పార్శ్వముల వింజామరల వీఁచు వేశ్యాంగనలును వెలుఁగ కళ్యాణధుర్యుఁడై మహావైభవమునఁ బెండ్లి కొమరుఁడు మామగారి గృహమునఁబడిన యాకైతవ వివాహసదనమును జేరెను. వివాహసుముహూర్త మాసన్నమగుడుఁ బెండ్లిపెద్దలఁదొందరసేయుచుండిరి. పెండ్లికొమరిత యింకను రాదయ్యె. ఆమెకొఱకై దాదులు గుఱిలెల్ల వెదకిరి. ఎచ్చటను గాన్పింపదయ్యె. ఈవార్త వేణుగోపాలశర్మగారిని జేర అతఁడత్యంత భయాక్రాంత స్వాంతుఁడై కొమరిత గదిలోనికిం జనియె. మఱల మఱలఁ దేరి పారఁ జూచుటయే గాని, యెవ్వరును గానరారైరి. తుదకామె పండిన సెజ్జపై నొకలేఖ గాన్పించెను. అద్దానిపై

నాయనగారగు వేణుగోపాల శర్మగారికి, అని వ్రాయఁబడియుండెను. అతి త్వరితముగ నాలేఖ నతఁడు విప్పిచదువఁ దొడంగెను.

జనకా! మీరు దలపెట్టిన యీవివాహము నాకసమ్మతము. పరిణయముగాక వయస్సు మీఱి మీయింటనుండుట మీకపఖ్యాతి. కావున మీగృహము విడనాడ నుద్యమించితి. నా స్నేహితురాండ్రగు కొందఱు క్రైస్తవ సోదరీమణుల సాహాయ్యమున రాజధానికిం జని యచ్చటనున్న యనాథస్త్రీజన శరణాలయమున కరిగెదను. నన్ను మృతిజెందిన దానినిబోలె నరసెదరుగాక. నన్నుఁ దిరిగి కొనవలెనని యెట్టిప్రయత్నము సేయుచున్నవారని విన్నను నేనాత్మహత్య గావించుకొని యసువులఁ బాపుకొనెదను. నన్ను క్షమింతురుగాక. మీకును నాప్రియమైన తల్లిగారికిని నావందనములు.

ఇట్లు మీ యనుంగు గూతురు,

కమల.

ఆహా! యేమి వైపరీత్యము? కల్యాణ గృహమిప్పుడు నిర్యాణ గృహముగమారెను. న్యాయవాదియుఁ దత్కామినియు నిశ్చేష్టులైచేరి యొకపార్శ్వమునఁబడి యుండిరి. పెండ్లికివచ్చిన బంధుగులెల్ల చెల్లాచెదరై వడలిరి. పెండ్లికొమరుండగు నృసింహారాయఁడు కళ్యాణ మంటపమున కెంత సంతోషమున వచ్చెనో యంత సంతాపమున వచ్చుటువానెను.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

వేశ్యాగృహము.

ఒకనాఁటి సాయంకాలమునఁ జిన్నరాయపురమునఁ గోదండరాముని యాలయమునకు నుత్తర దిశయందుండు వీధి యందిరువురు పురుషులు ప్రాఙ్ముఖులై నడచుచుండిరి. వీధి యందు దేవాశ్రితులగు నర్తకులు మున్నగువారు కాపురముందురు. చీకటివేళ యైనందునను మొగంబులు తెలియరాకుండునటుల మేలిముసుంగులిడి యుండు కారణంబునను నాపురుషు లెవరైనదియు గుర్తింప వలనుకాకుండెను. వారిరువురు నొండొరు లేమియు సంభాషింపకొనక యత్యంత దూరము పోయి వీధ్యంతమున నొక యింటి వాకిట నిలువంబడిరి. ఆయింటి ద్వారము మూయఁబడియుండెను. చెంతను దెఱచియున్న గవాక్షమునుండి ప్రజ్వరిల్లు దీపపుగాంతి వెలువడుచుండెను. గృహాంతరమున నొకబాల మృదుమధుర స్వనాంచితముగ గానపేటికను వాయించుచు నందందుఁ బాడుచుండెను. వారిరువురిలో నొకఁడు ద్వారప్రాంతమునకేగి తలుపుదట్టుచుఁ "గోకిలా! గోకిలా!" అని మెల్లగఁ బిలచెను. లోనున్న యొకయువిద "ఇదిగో వచ్చితిని" అని చెప్పుచు నతిత్వరితముగ ద్వారముం దెఱచెను. వీరిరువురును లోనికిం జనిరి. ద్వారము మఱల మూయఁబడెను. ముంగిలి కూట మతిరమణీయముగ వివిధ శృంగార రసానుబోధకమ్ములగు పటములచే నలంకరింపఁబడియెను. నిర్మలములగు నరిపరిధానముల ధరించి, వివిధాభరణ భూషితయై మందస్మితాననయై కవాటము దెఱచిన యాయువతి ప్రౌఢాంగనగాఁ గనఁబడెను. గాన పరాయత్తచిత్తయగు నాబాలిక పీతాంబర ధారిణియై నవరత్నఖచితములగు నాభరణము లనేకముల ధరించియుండెను. పూర్ణేందు బింబంబును బోలిన యాబాలిక ముఖంబును గమనించుచుండ నెద్దిగారి యొక్క మనోవ్యాకులత యామెయెడ నగపడునుగాని యది సాధారణముగఁ గాన్పింపరాదు.

అయ్యలారా! కూర్చుండుఁడు. అని కోకిల స్వాగతముసంగ నాయిరువురు పురుషులు నున్నతాసనములఁ గూర్చుండి మేలిముసుంగులఁ దీసివైచిరి. వారిలో నొకఁడించుమించు ముప్పది ముప్పదియైదు సంవత్సరముల ప్రాయమువాఁడు. ఇతఁడు బ్రాహ్మణవంశ సంజాతుఁడుగ నగపడువాఁడు. ఆతఁడా యింటి వేశ్యయగు కోకిల విటకాఁడు. కాముండనువాఁడు. మఱియొకఁడు మదనికి విరోధియగు కోదండుఁ డీపురుషులిరువురును గృహమునఁ బ్రవేశించినది మొదలుకొని సరసవాక్య ప్రసంగము చేయసాగిరి. ఆముచ్చటల సంభాషణ మించుక [illegible] అపుడు నాయింటనున్న బాలిక విద్యానైపుణ్య మాపాదించి భరతాది కళావిశేషములయందు ప్రశంస గడించెనని కోకిల యుడివెను. అప్పుడు కాముఁడు కోకిలం బిలచి యేదో రహస్యముగఁ జెవిలోఁ జెప్పెను. అంతట కోకిల "ఏమే శారదా లోపల దాఁగు

కొనివచ్చెనో? ముంగడ ద్వారమునకు రమ్ము." అని కొదితోఁ జెప్పెను. శారద గాన పేటికవిడి ద్వారముఖమున నిలచెను.

కో—అమ్మా! ఇది మూర్ఖయనుటచే భయపడుచున్నది; దయను చేసికొనుఁడు.

బా—శారదా! భయమేల; నాకెంత చిత్త నిర్భయముగ నుండవచ్చును. నన్ను న్యాయముఁ జూడఁబోకుము.

కో—శారదా! అమ్మగారికి శ్రవణానందముగ నొకపాట వినిపింపుము.

బా—పాడుము, పాడుము.

అపుడు శారద లోనికింజని గానపేటిక వాయించుచు మధురాలాపముల నొక్క పాటఁ బాడెను. అదివిని తరుణవయస్కుఁ డానందమునంది యుల్లసిల్లెను.

ఆహా! ఎంత శ్రావ్యము! కోకిలా! శారద విద్వత్పరిస్థితికిఁ దెచ్చినందులకు నిన్ను వేనోళ్ళఁ బొగడవచ్చును. ఇఁకఁ గాలయాపనము సేయక కన్యాతికము దలపెట్టుము. తగిన ధనము లిప్పించెద.

కో—మీవంటి ప్రభువుల కనికరము లేకున్న మావంటివారు బ్రతుకగలరా! సంగీత భరతశాస్త్రములు నశించియుండవా? మీరు మమ్ముఁ బోషించుమూలముగ నివ్విద్యలఁ బోషించువారగుచున్నారు. తమ యనుగ్రహము ప్రకారము సేయుచున్నాను. కాని శారదకు విటకాని విషయము నాలోచించిన పిదపఁగదా కన్యాతికముమాట.

బా—కోదండా! మాటాడవేమి?

కోదం—మాటాడుటకేమున్నది? మరలవచ్చెదము రమ్ము.

ఇటుల సంభాషించి యా యువక శిఖామణియును కోకిలాదత్త కుసుమ చందన తాంబూలాదులం గ్రహించి నమస్కారములనంది, యానందించి, యాశీర్వదించి, యత్యుల్లాసమునఁ దిరిగివచ్చెదనని చెప్పి యావేశ్యాగృహము వీడెను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

జనసేవ.

మన కథానాయకుఁడగు సుందరుని రాజధానియందు విశ్వవిద్యాలయమున విడిచితిమి. అతఁడచట వైద్యవిద్యయందు నవదినాభివృద్ధి గాంచుచు విజయోన్ముఖుఁడై యుండెను. ఆసమయమున రాజధానికి మహారాష్ట్ర దేశమునుండి యొక మహానీయుఁడు వచ్చెను. ఇతఁడు దేశసేవకై ప్రపంచ సుఖములెల్లఁ ద్యజించిన గొప్ప దేశాభిమాని. రాజధానియందితఁడు హైందవ జనసంఘ సంస్కరణ విషయమై యనేకములగు నుపన్యాసముల నొసంగెను. మనదేశమునందున్న వివిధ వర్ణభేదములను దేశక్షేమమునకు హానికరములనియు స్త్రీ పురుషులందరును సంఘ సంస్కారాభివృద్ధికై కృషిచేయవలయుననియు నానావిధములఁ నుపదేశింపఁ దొడఁగెను. ఏమి! వీరి యుపన్యాసముల మహిమ! వీరు రాజధానిని వదలిన కొలఁది దినములకే యచ్చోట సంఘసంస్కరణ సభలనేకములు నిర్మాణములయ్యెను. అందు దీనజనసేవక బృందమను సభకు మన కథానాయకుఁడు కార్యనిర్వాహకుఁడుగ నియమింపఁబడెను.

ఈ సంఘమునఁ జేరినవారందఱు జనసేవయే ముఖ్యమైన ప్రపంచవిధిగ నెంచి నిమ్నజనోద్ధరణమునకును, నానావిధవర్ణభేదభంగమునకును, స్త్రీజనౌన్నత్యమునకును పాటుపడుచుండిరి. ఉపన్యాసములవలనను, బోధనలవలనను వీరియుద్దేశములు వెల్లడిసేయుచుండిరి. వ్యాధిగ్రస్తులును, నన్నహీనులును నగు దీనుల యిడుములఁ బాపుట వీరివిధి.

ఒకనాఁటి యుదయమున సుందరుఁడు నిమ్నజనఘట్టమునకుఁ జని యచ్చోటి బాలురకై తన సభవారివలన నేర్పరుపఁబడిన పాఠశాలం బరీక్షించి మరలుచుండఁగా నొక యువతీమణి చెంగటనున్న యొకగృహమునుండి వెలువడెను. ఆయువతికిం బదునెనిమిది యేండ్లప్రాయముండును. ఆయువతి జగన్మోహనాకారమును, నౌదార్యమును, గాంచి సుందరుఁడచ్చెరువంది కొంతతడవు నిలువఁబడెను. సుందరుని గాంచినంతనె యాసుందరీమణి మిగుల లజ్జావిస్మయములనంది తలవంచెను. కాని యాయువతి యెవ్వతెయో సుందరునకుఁ దెలియదు. ఆజవ్వని కొంతదూరమేగినపిదప సుందరుఁడామె త్రోవనే పోవసాగెను. వారిరువురకును నించుమించు పదిగజముల దవ్వుండవచ్చును. అట్టితఱి హఠాత్తుగ నొక స్వాగమనశకటము వేగమున రాఁగా నాకామిని యటునిటు పోవఁజూచెను గాని తడవుచేయుటంజేసి యాశకటమా సతిం ఢీకొనెను.

హా! సుందరా! అని అఱచి యామె యాక్రోశముఁ బ్రకటించెను. ఈవిస్మితు నరయుఁడు. సుందరుఁడు సతికడకుఁ బరుఁగిడి కనుగొన నామె శవాకృతిగనుండెను. నోటరక్తము వెల్లువగఁ బ్రవహించుచుండెను. ఆశకటము నచట నిలువఁబడెను. పలువురచ్చటఁ జేరిరి. చెంతనున్న బాలికలవలన నాపె అనాథస్త్రీ శరణాలయమునందు సోదరీమణులలో నొక్కతెయనియు, రోగులసంరక్షణము కొఱకు దినదినము నొనర

[illegible]

ములిచ్చెననియు, కెంజాంగి సుందరుఁడా కోటయున నా హెచ్చుంచుకొన శేషకాలయమునకు జనియెను.

ఆ మెహరార్బ్రి మాటాడకుండుటం జేసి నేలపై వ్రాలునప్పుడు తన నామమేల స్మరించెనో సుందరుఁడు గ్రహింపఁడయ్యెను.

పదియేనవ ప్రకరణము.

వైపరీత్యము.

చదువరులారా! చూచితిరా! విధికృతవైపరీత్యము! తానొకటితలంచిన దైవమొకటి తలంచుననుమాట సత్యకీకల్ల గాదుగదా! వేణుగోపాలశర్మ యుక్తికులాచార పరాయణుడు! సనాతనకులధర్మములు విడువక యుద్ధరింపవలయుననియుఁ గులధర్మము నేమాత్రము మీఱరాదనియు నట్లు తప్పినవారినిఁ గెంతసైన శిక్షచేయవలదనియు నట్టివానిగర్భమున జనించినవారి గుణవైపరీత్యమును జూడుడు. తనయుఁడు విష్ణుశర్మ తండ్రియనుమతి లేకయే యాంగ్లేయదేశమునకుఁ బోయెనఁట! తనయాయువు కమలవివాహమొల్లక యిలువిడచెనట! వేణుగోపాలశర్మ తనబిడ్డలయందనురాగముగలవాఁడు వారిని సనాతనధర్మములఁదప్పనీయరాదని వారికిఁ గారణము. కానివిధిబలము సర్వోత్కృష్టము. బిడ్డల వియోగము భరింపఁజాలక రాజన యతిశోకాక్రాంతుఁడై కొన్నినాళ్ళుండి దుఃఖావ్యాకులతవలననే కాలధర్మమునొందెను. విపద్విషాదమునఁ బద్ధాంతఃకరణ యనుమానాయోక్తి ననుసరించి శర్మగారికన్నియిక్కట్టులును నొక్కసారి సంఘటించెను ఇప్పటికైనను న్యాయవాది స్వభావమున మార్పుకలుగదాయె పరోపకారము నొల్లదాయె కేవలము ధనార్జనపరుఁడు సనాతనకులాచారములందతి మూఢభక్తివిశిష్టుఁడు మనోభీష్టములన్నియు నొక్కొక్కటిగ విఫలములయినను నతనిహృదయ మించుకయుఁ గరుగదయ్యె ఇసుమంతయు భూతదయ పొడసూపదయ్యెను. భార్యాపుత్త్రికల వియోగమునకు గారణము సుందరుఁడనియూహించి వాని కఠినదండనకుఁ బాత్రునిఁ జేయవలెనని ప్రతిన పూనెను. ఇదియంతయు సత్యమయ్యెఁగదా! సుందరునకీ వృత్తాంతమేమయినఁ దెలియునా! కమల తనయందభీష్టముఁ జెల్లడించెనను విషయము సుందరుఁ డెఱుంగునా? అజర్వని రాజధానికేగుట యెఱుంగునా? ఇదియంతయు సుందరప్రేరితమని వేణుగోపాలశర్మగారి యభిప్రాయము. ఎవ్విధమునసైన సుందరుని శిక్షింపవలెనని తనమిత్త్రులసేవలవలన సుందరుఁడతిదుర్మార్గుఁడనియు నతనికి సాహాయ్యము చేయరాదనియు మతమునకు బోధచేయించెను. మదనుఁడీ మంత్రముఁ జెవిఁబెట్టనిక వది యసాధ్యమని తలఁచి సుందరునిఁ బట్టనెన్నియో యుపాయముల నూహించుచుండెను. కమలయు లభిష్టయయ్యెనని యీబాలవివాహము కలనైనస్మరింపఁదాయెను ఎటులనైనఁ గుమారు నాంగ్లదేశమునుండి శీఘ్రముగ రప్పించి మతాధిపతులయొద్ద మతి బొంది ప్రాయశ్చిత్తంబునం జేయింపవలెనని వానియాశయము. తనకుఁ గలిగిన ముప్పుల నెల్ల దెలియఁజేయుచు నిర్బంధపూర్వకమున విష్ణుశర్మకు దనకు మఱొక యాశలేదని యొత్తింగించుచు నెటులనైన మూర్ఖుఁడాని తనచెంతకురావలెనని కుమారునకొక లేఖవ్రాసెను. అందుకతఁడది యెల్ల విధికృతమనియు దానికై చింతిల్లిన మానవుఁడేమి విశేషమియుఁ జేయఁజాలఁడనియు తనకు విద్యా సంపూర్ణమగునంతవఱకు స్వదేశమునకు రానిచ్చలేదనియు నప్పటివఱకు దండ్రి ధైర్యమున నుండవలయుననియు వ్రాసెను. ఎప్పటికైనను [illegible]

జీవనమువాసనయే ప్రాణాధారముచేసికొని గోపాలకృష్ణమూర్తిని విలయాధనా[illegible]
సమాధానకంబుగఁగాలముపుచ్చుచుండెను.

పదియాఱవ ప్రకరణము

వేశ్యమాత.

శారదా! ఈవస్త్రములు బాగుగనున్నవా? ఇవియెంత ఖర్చు? ఏమాటకును బదులుపలుకవేమే? వాండ్రొసంగిన ధనమువెచ్చపెట్టి నీకామాల్యవస్త్రాభరణముల ను తెప్పించితిని. ఇప్పటికైననోఁ దృప్తిచెందుము.

వస్త్రాభరణములకేమిలే?

ఏమమ్మా! వగపునకుఁగారణము?

లేదా! కన్నతీకము?

ఎంత టక్కులాడివే? అన్నిసంగతులు నాకుఁబ్రక్కఁ జూచుచునే యేమియుఁ దెలియనట్లు నటించెదవు!

అమ్మా! నాకు దేహముస్వస్థతగాలేదు. ఇంకఁగొన్నినాళ్లు పోవలయు నుగదా?

శారదా! ఇప్పటికినిన్ను బదునాలుగేండ్లు సాకితినిగదే! యింకనెంతకాలము నీకొఱ కై కష్టపడఁగలనే? (కన్నీరు గార్చును.)

ఇంతకాలము నామనోభీష్టము నీకెఱింగింపక యూరకుంటిని. ఇంక నీవు నావ్యాకులత భరింపఁజాలను. అమ్మా! ఈవేశ్యావృత్తియందు నాకిష్టములేదు. నన్నొకనికై నొసంగి పరిణయముగావింపుము.

ఎప్పటినుండి నీకీరోగము పుట్టినదే? విచ్చలవిడిగ నీకిచ్చవచ్చిన విటకాండ్ర మచ్చికలచే మెప్పించి యిచ్చవచ్చినయట్లు విహరింపక నొకనిచ్చాగాని జేపట్టనిచ్చగిం చెదవేలనే? ఈపెండ్లిదవము విడనిలుపుము.

శ్రీనికైన సంప్రదాయసిద్ధముగానుండుటకన్న బిచ్చగాని సుధర్మపత్నిగా నుండుట మేలు. ఈవిషయమై యెంతయో యాలోచించితిని. లజ్జావిహీనమగు నీవృత్తి రతీవనమెంతయు హేయము. నాకు ధనములక్కఱలేదు. వస్త్రాభరణములక్కఱలేదు. శరీరకష్టముచేఁబ్రతికెదను. నాయందు కనికరముంచి నాకుఁబరిణయముగావింపుము.

[గద్గదస్వరముతో] అయ్యో! నీకెట్టిదుర్బుద్ధి పుట్టినదే! అని శారదంగౌగిలిం

[illegible]

చుకొని మూర్ఛిల్లుచు అమ్మా! నీవిటులొంటరిదానవై నీకై యెంతధనవ్యయమై యుండునో
యెంత కష్టపడియుందునో యోచింపుము. అట్టి నాయాట పాటింపనా? నా కడగల
ధనమంతయును నీదేగదా! ఇప్పుడిట్టి నాగోరులుగలరా? చేయునీ శ్రేయముగోరుదానను.
నన్ను నొప్పింప నీకు పాడియే?

అనేకవిధముగా రతిమూత నుపాయములు మాయమాటలతో వాదించుట నిష్ప్రయోజనమని
యెంచి శారదయూరకుండెను. కాని యెట్లైనను నాపాయమును తప్పించుకొనవలెనని
నిశ్చయించుకొనెను. వేశ్యమాత శారదనుమాయ చేసితినని తలపోసి లోనికిం జనెను.
శారద తలవాకిలిం జేరి యాలోచించుచు నిలువంబడెను. తోటలో మాలనిగాపాడిన విబు
ధుని వంటివారొక్కరి తనపాలం బడవలయునని విచారించుచుండెను. భగవదనుగ్ర
హమున నాంటిసాయంకాలమున నామాలవానిం గాపాడిన యువజనుండె మదనసమా
ఖ్యుడె కోదండరాముని యాలయప్రాంతమున నరుగుచుండెను. అతనింజూచి శార
ద గడగడ వణకుచు [illegible]

అయ్యా! ఆర్తను. శరణ్యను. రక్షింపుము. అనియేడ్చెను. మదనుండామెకభ-
యహస్తమిచ్చి జరగిన వృత్తాంతము వినుచుండెను.

పదియేఁడవప్రకరణము.

అజ్ఞాతానురాగము.

అమ్మా! యామె కీనాఁడెట్లున్నది?

గతదినమునకన్న మేలుగానే గానవచ్చుచున్నది?

ఇఁక భయములేదు.

అయ్యో! అట్టిభయమేమైన నున్నయెడల శతకోటిపాతకములకు నే గతించె ? . మనస్సుకూడ వచ్చెడిదా?

పాపము ఏమివైపరీత్యము! ఔషధసేవలో మిన్నయై పరోపకారదీక్షాపరతంత్రయై యనాథజనశరణాలయమునకు సహాధర్మ్య మాలోచనసేసిన యమలత్వభావ కిట్టి దురవస్థ సంభవించుటా! సోదరీ యీ యాలయమునకు నధ్యక్షత యేమవనిది!

ఈమెదే

ఓహో తద్గుణములు నీమె చారిత్రములోనివేనా? ఈమెతోఁ గొంచెము ముచ్చటింపవలయును. నిదురపోవుచున్నదియా? లేక యాయాసమున నట్లుపడియున్నదియా?

నేను మేల్కొల్పెదను. నిద్రపోవుచునే యుండవలె. అమ్మా! అమ్మా! అయ్యగారు వచ్చినారు.

ఆయువతి యప్పుడు నిదురమేల్కాంచి సెజ్జవిడచి నమస్కరించి యిట్లు సంభాషించెను.

ఆర్యా! మీసాహాయ్యమున నేటితో నాకు శరీరముల్ల స్వస్థత చెందినది. అనందము. నాకు మహోపకారము సేసితిరి. అనేక వందనము లాచరించుచున్నదానను.

నీవు సాధించు వందనములకు నేనర్హుఁడనుగాను. అంతయు సర్వేశ్వరుని సాహాయ్యమే.

అయ్యా! నేను గతదినమున సెలవిచ్చినరీతి నీనాఁడు సముద్రతీరమునకుఁ బో

వరకును నిశ్చయించుకొనినదానను. నిజమిత్రుల మాటన్నదయినది. తమరుకూడ విచ్చే సెదరని నా ప్రార్థన.

ఇంతకన్న సుఖదినమున్నదా! అటులనే పోవుదము.

పదంపడి యువపురుషుడు బరిచారికను వెంటఁగొని సంద్రంబు తీరంబునకరిగి సాయంసమయము ఆసన్నమగుచుండుటచే సాగరముఁ గలకలము మీఱుచుండెను. సకల జీవకోటుల కాధారభూతుండును కర్మలోకములకుఁ దేజఃప్రదాయకుండును, సర్వాంతర్యామియు: సకలగ్రహోద్ధతుండును, నగు భానుఁడస్తాంబుధిఁ గ్రుంకుచుండెను. తైక్ష్ణ్యహీనములయిన భానుకిరణములచేఁ బ్రపంచమెల్ల మనశ్శోభంగాంచెను. వివిధ వాహనారూఢులై యేతెంచిన జనంబులు తమవాహనముల చెంగటనిలిపి యపారపారావారతీరమున నటునిటు తిరుగుచు నానందించుచుండిరి ఎల్లజాతులవారు నాతీరమునఁ గాన్పించుచుండిరి. స్త్రీ పురుషులు విహారార్థమై పులినంబులఁ బ్రాలి యుండో ములు ముచ్చటించుకొనుచుండిరి.

విద్యార్థులకొందఱచ్చోబఱుండి తమతమ పాఠములఁ బఠియించుచుండిరి. బాలుర కొందఱు నీటియందుదిగి చిన్ని చిన్ని యలలస్పర్శమున నానందించుచుండిరి. అచ్చోటి వారిమొగములన్ని నానందము వెల్లివిరియుచుండెను.

మనశ్శృంగారనాయికా నాయకులొక్కచోటఁ బులినతలమునఁ గూర్చుండి తనువున సంభాషింపఁదొడంగిరి. అయిద్దఱియందును సంభాషించులక్షణములను నప్పుడప్పుడు కావించు మందహాసములును నచ్చోటియుగాడుజనములకభినవమార్గావలంబులగు దంపతులోయనునట్లు తోఁపఁజేయుచుండెను. భానబింబము వరుణాంబుధిలో మునింగెను. కొలఁది కాలమునకే యచ్చటివారనేకులచ్చోటు వదలి తమతమ గృహముల కేగిరి. నిర్మలమగు నాకసమునఁ బరిపూర్ణ తేజమున జాబిల్లి రాజిల్లెను. చల్లనితనకరములచే నెల్లవస్తువులఁ దెల్లఁ జేయుచు నల్ల నల్లన పేతెంచుచు జాబిల్లిఁ జూడ నెవ్వని యుల్లంబు రంజిల్లకుండు. సాగరంబును దుహినకరప్రభావమునను పొంగె. పేరలలచే భీకరారావము సేయఁదొడంగె ఇట్టి యాహ్లాదవేళ మన నాయికా నాయకులకే యననేల? శృంగారవిహారము గావించు నెవ్వరికైనఁ బ్రసన్నానురాగముద్భవిల్లకుండునే?

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

జాతర.

ఔరా! చిన్నిరాయని పురమందలి యీ గందరగోళమేమి? గ్రామమధ్యమున నీ జనసంఘమేమి? యూరి నట్టనడుమ నీచిన్ని యాలయమేమి? అందులోనున్న యీ విగ్రహమేమి? నేటికీ పురమంతయు నిట్లుగా నలంకరింపఁబడినది. జనసమూహముచే సంగళ్ళు నిండియున్నవి. అచ్చటచ్చట కొందరు స్త్రీపురుషులు రాటములపై దిరుగుచున్నారు. కొందరు వివిధములగు వేషములు ధరించి నృత్యములు సాయించుచున్నారు. కొందరు పీటికలయందలి చిత్రగుప్తులఁ జూచుచు నానందించుచున్నారు. కొందరందందు చెప్పఁబడు జంగాల కథలను వినుచున్నారు. సూర్యాస్తమయ సమయమున సూరగ్రుమ్మరి గృహమునుండి గొనిదెచ్చుచున్నారు. తప్పెటలు డంకాలు మున్నగు వాద్యవిశేషములు మిన్నంట మ్రోయుచున్నవి. దిక్కెల్లఁ బిక్కటిల్లుచున్నవి. అమ్మోతలకు దేవతావిగ్రహముఁ గ్రోల చండాలస్త్రీపురుషులు గొందరు భీకరారావములఁ జేయుచు నృత్యములు చేయుచున్నారు. ఆయాగఁగాఁపులు మున్నగువారందరు దీర్ఘదండములబూని జనముల వెనుద్రోయుచున్నారు. స్త్రీపురుషులనేకులు తమమ్రొక్కులఁ దీర్చుకొను నుద్దేశమున తలలపై దీపముల నిడుకొని దేవతలం దర్శించుచున్నారు. కొందరు దేవతలయెదుట నన్నరాసులఁబోసి గొఱ్ఱెలను మేకలను గోళ్ళను బలియిచ్చుచున్నారు. అట్టిసమయమున నెంటఁజేఁబడు దివిటీలఁ గాంతిచే నాదేవత మొగం బతిరౌద్రాకారముఁ గనఁబడుచున్నది. దేవతాలయమున కరుగుచున్నది. శ్యామసేయుండని కొంద ఱనుచున్నారు యేమిహేతువని వితర్కించుచు నొక్కబ్రాహ్మణుఁడు మిన్నక యాలోచన చేయుచున్నవాఁడు. కొంత తడవీయాలోచనచేసి చేసి తుదకత్తావుపవిడి యేగెను దేవతాలయములోనికి గొనిపోవకముందె యూరపోతను నొకమహిషమును బలియిచ్చు నాచారముగలదు. ఆమహిషము నాదినమున గ్రామమంతయుఁ ద్రిప్పి యచ్చోటికిఁ దెచ్చియుండిరి. ఆపోతును దెగనాఁడువిధ యాయూరి శెట్టిమాలనిని దేవతయచ్చోట నిలువఁగనే శెట్టిమాలని వెదకిరి సమయమునకు మాలఁడు రాఁడాయెను. తొలుత నీయాడంబరముఁజూచి యేగిన పురుషుడేమయిన వాటంకము వస్తేనేమోగాని యాయూర సెదట వెదకినను శెట్టిమాలఁడుగాని వానిబందుగుఁడు మఱియొకఁడుగాని కానరాఁడయ్యె. అతనిపై నందరకును ననుమానము జనించె. ఆయూరి శాఖజనంబంతయు నాలోచనశూన్యులై తొలుతఁ జీవహింస వలదని ప్రార్థించి యేగినవాఁడే తిరిగి యీజాతరసన్నాహముఁ జూచియేఁగినవాఁడనియును నతఁడే యీద్రోహము చేసినవాఁడనియుఁ దీర్మానించుకొని యాతనిపైఁగసిదీర్చుకొన నూహించుచుండిరి. అచ్చటనున్నవారలలో నొకయువతి పేరా పేశంబున నేఁబోశగమ్మను పేబోలేరమ్మను నాపోతును నాకియ్యక నన్నవమానించుచున్నారు. మిమ్ముల ధ్వంసముజేసెద" నని రక్తాక్షియై భీకరారావమున నరచెను. అప్పుడాయూరి గాఁపులలో గొందఱు వృద్ధులాయమకు సాంబ్రాణిధూపములును కర్పూరహారతియునిడి కేల్మో

ద్వి యాతివిషయమునవిట్లువిరి యశశ్విని పురలోకమాతవు కేము నీబిడ్డలము మాలోనొకనిఁ గృత్రిమమునని పోరుము దెగటార్చ్యలూలదొక్క దేనియూ నిర్బుటికిరాదాయెను. వాఁడుం డుదయగొని యీపారికొక గ్రొత్తింగొని యాలయంబ్రవేశింపుము. అతిశీఘ్రకాలగుండ మరలనీఱికొక జాతరగావించి పశుపోతులను బలియిచ్చెదము. యీతప్పుక్షమించి మమ్ముగావుము. యిటులనేక విధములమొరలిడ వాశక్తిశాంతించి యావాఁడు బక్కెను బరులు గొల్లింగొని యాలయమున్ప్రవేశించెను. అంతటితో పురజనులు శాంతినొందిరి గాని కొందఱకు దమ్ముట్టియవమానముపాలచేసిన యామదనుని శిక్షఁజేయవలయునను పట్టుబట్టినది వారిలో కొణకొందరులిట్లు ప్రసంగించిరి.

బా. అయ్యా చూచితివా మదనునియత్రవము మనయూరివాలను దానీను లగుటంజేసి మదనుఁడు తనయిచ్చవచ్చినట్లు జేయుచున్నాడు. అతఁడుమనకన్న నెద్దానియందధికుఁడు. మీకున్నధనముపాకున్న నేనెప్పుడో మదనుని గర్వభంగము చేసియుందును. మీలోభిగుణము మిమ్ముజెరచుచున్నది.

కో. ఏంతధనప్రయత్నమయిననేమి, మనము విసుడియవలదు. ఏటులనయిన వాదుష్టుని శిక్షించునుపాయమూహింపుము.

బా. తగునాలోచననేను చెప్పెదను. సింహపురంబునకు పోళ్ళవమురమ్ము అయ్యిరుపురుము మరికొందరుము మదనుని పరాభవించు నాలోచనలుచేయఁబోదఁగిరి. కాని విధివైపరీత్యముల నూహింపలేదు.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

వాగ్దానము.

నేనొక విషయము నిన్నడుగవలెనని యనేకదినములనుండి తలపోయుచుంటిని గాని మనకిరువురకును దృఢమైత్రి లేనికారణమున నూరకుంటిని. అద్దాని నిప్పుడైనడుగ వచ్చునో లేదోయని నామనము చింతరవందర యగుచున్నది

సంకోచింపకుము. నీవే నాయొద్ద రహస్యము వెల్లడింప సందేహించుచుండెదవు. నీకు నాకు నిజమైన ప్రియులెవ్వరున్నారు? సత్వరముగ నడుగుము. తొలుత శకటాపఘాత సమయమున సుందరా! అని అంటివి. అతఁడే వీఁడు.

నేనట్లంటినా! [అనిలజ్జావిస్మయంబులఁ దలవాంచెను.]

అవును. అంటివి. ప్రాణాపత్సమయమున నిన్నుగాపాడిన దెవ్వరు?

ఆధన్యుండిచట నాచెంతనున్న సుందరుఁడే.

తొల్లినట్లు శకటమైచినపుడుద్దేశించిన సుందరుఁడును నిప్పుడు నీ చెంగటనున్న సుందరుఁడునొక్కఁడేనా?

ఒక్కఁడే యయియుండవచ్చును.

ఇంకను సందేహమా?

సందేహమిప్పుడు విడిచితి?

నీతండ్రి యెవ్వఁడు?

వేణు—— అనిచెప్పునంతలో సుందరుఁడు వివశుండయ్యెను. అదిగ్రహించి కమల యతనితోనిట్లు ప్రసంగించెను.

అయ్యో! వెనుదీసెదవేమి?

వేణుగోపాలశర్మయని చెప్పెదనేమోయని భయపడితిని.

అటయిన భయమేమి.

అతఁడు వాఁడు పరవశుఁడయ్యె.

అయిననేమి? నేను మిత్రుఁడను గదా కామందుఁడును, అడగకరయము, గానోపుదా?

ఆ యోధ్యా వాసులెల్లరును నీరు రాదవలదు. నీకొరకై జననీజనకులను సకల సుఖములను విడనాడి రాజధానిని జేరితిని. పిదప నిన్నియుదంతములు సంఘటిల్లినను నీయందాసతో మనసుల నిలిపితిని.

ఈ పతివాక్యములు వినినంతనే సుందరునకేమియు దోఁచదాయెను. సింహ పురమునందీయువతి యెన్నఁడును నతఁడు చూచియుండలేదు. పరిణయభంగమునుభావించి నతుల రాజధానికరిగిన వృత్తాంతము మాత్రమైనను ఇంతఁగొంత ప్రసంగించి యామె యాతనియందలి యనురాగమువలనఁ బడినపాట్లెల్ల గ్రహించి సుందరుఁడు మధురగంభీరవచనములఁ నోదార్పుచు నిట్లనెను.

ఇప్పుడు నేను వివాహవిషయము తలపెట్టినవాఁడను గాను. నేను చేయఁదలఁచిన ప్రయత్నములు సఫలమైనపిదప నాకీవాంఛ పొడము.

అంతవఱకు నీవెవ్వరిని వరింపఁబోవుదువు. అప్పుడు నాకు వివాహేచ్ఛ కలిగినచో నిన్నే గైకొనెదను. అంతవఱకు మన యన్యోన్యానురాగము వెల్లడి సేయరాదు. భగవంతుఁడు మనసంకటములెల్లఁబాపి మనకు సుఖము గూర్చునుగాక.

అయోధ్యాధీశ్వరుండు నిమ్న [illegible] ములగు నిజకోలచే గమలానందరుల [illegible] ములఁ బీకరింపఁ జేసెను. అమితానందకరములగు నొండొరులవిశ్వాసము వెల్లడించెను. ఇప్పటికే కాలాతీతమయ్యెను. ఇంకను కాలము గడచినచో హానివాటిల్లునని వారచ్చోటు విడువఁదలంచిరి. సుందరుఁడు నిజమందిరమునకును గమల యథాస్థానమునకును జరిగిరి.

ఇరువదవ ప్రకరణము.

కన్యాటకము.

కోకిలా నిర్దిష్ట నిశ్చితముహూర్తకాలము సమాసన్నమయ్యెను. వేశ్యమాత బంధువర్గములనెల్లఁ బిలిచి విందులఁ గావించెను. సాయంకాలమున చామనచాయ దేహమువాఁడును, చక్కఁగ గత్తిరించఁబడిన సన్నని మీసమువాఁడును నగు కళ్యాణమూర్తి యగు కోదండుడు నిమదలగు కుటులు మెడలపైబ్రాలఁ జక్కఁదిద్ది చెంగావి పంచల చంగమున ధరించి యొక ధవళాంబరము వల్లెవాటుగ వైచికొని యొయ్యారముగఁ గోకిలాగృహము నేరెను. ఆగృహ మతిరమణీయముగ నలంకరింపఁబడెను. పచ్చనియాకుల తోరణము లన్ని ద్వారముల వలరారుచుండె. కుడ్యములెల్లఁ జిత్రకాదీపితములయ్యెను. అహో! వేశ్యాంగన శయ్యాగృహము రామణీయకము! ఒక రసికుఁడు గదిలోనికిఁ బ్రవేశించునంతనె నలువురు రసికులగుదురా!" యన్న చందమునఁ దోఁప నలుదెసల నిలువుటద్దముల సౌరును, శయ్యాస్థలమునఁ బందుచో నేవెసఁజూచినఁ గృష్ణలీలా సూచకములగు పటముల చిత్రములును నెట్టి యమాయకునకును ప్రోత్సాహము గలుగఁ జేయకమానవు. శారద వివిధాభరణభూషితయై శయ్యాగృహమున నమర్చిన యాసనమునఁ గూర్చుండెను. కోదండుఁ డత్యానందభరితుఁడై కూర్చుండి యుబ్బుటలూఁగుచుండెను. అతనిమిత్రుఁడగు బాణుండును వానివెంట నిలువంబడియుండెను.

అప్పుడు దేశికులు శృంగారవనితలు పాటలఁ బద్యములఁ బాడుచు మంగళహారతుల నొసంగుచుండిరి. అచ్చటివారెల్ల సానంద జనిత కోలాహలమున నుండు సమయమున నలుగురు రాజభటులును నొక రాజోద్యోగియు నావేశ్యాగృహమునం బ్రవేశించిరి. వారిని జూచినంతనె గృహములోని కోలాహలమెల్ల నడఁగె. వారందఱు దిగ్భ్రమనొంది యేమియుఁదోఁచక నిలిచినవారైరి. రాజోద్యోగి యపుడు "కోకిలయు, బాణ కోదండులును, రాజాజ్ఞానుసారముగ ఖయిదీలు రేదిరండు" అనెను. వేశ్యాగృహసమాగత బంధువర్గములత్యార్తి చెంది తమోదవోపాయముల నూహింపసాగిరి. ఆవ్వేళ నాయింటఁజరిగిన కల్లోలము వర్ణనాతీతము. శారదపైఁబడి కోకిల "ఓసీ ఘాతుకురాల! ఎంతద్రోహముఁ దలంపు దలంచితివే!" అని యామెను గొట్టఁబోయెను. బాణుని సంతోషోత్కృష్టత విచార విశేషముగమారెను. కోదండుని మోమున నెంత వెదకినను నెత్తురుచుక్క లేదయ్యె. ఎట్టకేలకు రాజభటులు బలాత్కారముగ నా కోకిలను బాణకోదండులను గూడ గృహము వెలువరించిరి. బాణకోదండులకుఁ దమ సహజవిరోధియుఁ దొలుతటినుండియుఁ దమ్ముఁ బరాభవించుచున్నవాఁడును నగు మదనుఁడు మాటిమాటికిని జ్ఞప్తికి వచ్చెను.

పదంపడి శారద తనకు దుష్టులగు నా విటకాండ్రనుండి శాశ్వతమైనయిక్కట్టు

తొలఁగినదని మనమున నెంతయు సంతసించి అత్యురతుఁడగు మదను నుద్దేశించి యిట్లనెను.

హా! మదనా! మదనా! నీయౌదార్యమునకును, ధైర్యసాహసములకును, ధర్మపరిపాలనాసక్తికిని, నాగరిక రత్నాభిలాషకును, దుష్టశిక్షణానురాగమునకును, జగత్తంతయు నిస్సంశయము రక్షించుఁగాక. చిరకాలము నీకీర్తి జగమున వర్ధిల్లుఁగాక.

శారద యాశ్రవణమున్న కాలమునకు ముస్మ వ్యభిచారిణిం జేయ నుద్దేశించి నందులకై బాణకోదండములకును, గోకిలకును గఠినశిక్షఁ బ్రాప్తించెను. మఱియు వారు మువ్వురును చెఱసాలం బ్రవేశించి యొక్కొక్క రాజు దూసమున కఠినశిక్షననుభవించు నట్లాజ్ఞాపింపఁబడిరి. రాజకీయోద్యోగస్థుం డయినమతివంది మదనసుందరుల సహాయంబున శారద రాజధానికిం జని యచ్చట శ్రీజన కలాలయమునం జేరి యతి నిపుణత్వమున ననేక విద్యలనభ్యసించినదారోజు.

నిస్మ
వంతు

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము.

ఉపదేశము.

మదనుని వృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పియుంటిని. నివాససౌధమునందము నిప్పుడు చూడుట యావశ్యకము. మదనుని నివాససౌధము చిన్నరాయని పురమధ్యమునందున్నది. అంబరచుంబితంబులగు బహిఃప్రాకారములఁ దాఁటి లోనికిఁ బ్రవేశించినంతనే చిత్రములగు చిత్తరువులచే నింపఁబడిన కవాటములవలనఁ ద్వారబంధములు గాన్పించును. లోపల విశాలమగు ముంగిలితోటయును, దక్షిణప్రదేశమునయున్న యనేకవిధములయిన యాసనములును కుర్చీలును సోఫాలును మంచములును నమర్పఁబడియుండెను. ఆకూటస్థానమునుండి పెక్కుగదులకు ద్వారములమర్పఁబడియుండెను. సౌధమునకు వెనుకప్రక్క వంటశాలయొకటి ప్రత్యేకముగ నిర్మింపఁబడియున్నది. ముందరిపార్శ్వమున వాహనశాలయొకటి గలదు. అందొకప్రక్క నశ్వములుండును. మఱియొకచెంత నశ్వశకటములుగా నయ్యెడిని. మఱియొకశాలయందు వృషభమహిషాది పశుగణములుగాఁగను ముంగిలి తోటమునుండి సౌధోపరిభాగమునకుఁ బోవుటకు సోపానములమర్పఁబడియున్నవి. సౌధశృంగారమత్యద్భుతము. చుట్టును ఘనచిత్రకారులచే గవిచిత్రపటములమర్పఁబడియున్నవి. అచ్చటచ్చటఁ గృష్ణమృగచర్మములు గోడలయందు వ్రేలాడుచుండెను. నేలఁ జిత్రితములగు రత్నకంబళములును, వ్యాఘ్రచర్మములును, బఱచబడియున్నవి. పెద్దగు గవాక్షములకు వివిధవర్ణాంచితములగు తెరలమర్పఁబడియుండెను. కోకిలయింటఁ జరిగిన కలహము మఱునాటియుదయమున నీసౌధమున మదనుండును మఱియొక సతీరత్నమును వసించుచుండిరి. ఈసతికి నలువదియేండ్లప్రాయముండును. పెనిమిటిమృతినొందినదాదిగ నామెయు వ్యవహారములన్నిటిఁ గుమారునకొప్పగించి దైవపూజావ్రతములఁ గాలముగడపుచుండెను. ఈమె మదనునిజననియగు కౌసల్యకాంబ. ఆతఁడు నమస్కరించునప్పుడెల్లఁ గుమారుని శ్రద్ధతో నాశీర్వదించుచు బుద్ధులు గఱపుచున్నది. అహా! మదనునకెంత మాతృభక్తియున్నది! మదనుఁడు దక్క వేఱొండు సంతతి లేమిం జేసి యామె యతనియందింత ప్రేమాతిశయము చూపుచున్నది.

నాయనా! నీవొంటరివాఁడవు. గ్రామమైనఁ గడువగునా? చుట్టుప్రక్కల నిగసనము సేయఁదగునా? ఊరిపోక లెట్లుండిననేమి!

అమ్మా! నెవ్వరిని దూషించితిని? నేనెవ్వరిని దండించితిని! నిరాధారుల రక్షించిన నేరమొకప్పటిదక్క నేకష్టమైనను వింటివా?

శాస్త్రపురాణసమ్మతమగు ధర్మాచరణమనల్పఘనీయమయినను దేశకాలపాత్రములనుగూడఁ జర్చింపవలయును. నీవు బాలుడవు ప్రపంచజ్ఞానానుభవము లెక్కుడుగఁ గలవాఁడవుగావు నేను పెద్దదానిని మదనా! నీవుదక్క నాకు వేఱొక యా

లేదు. తండ్రీ! నన్నుఁగాపాడించి మీగ్రామవైరము మానుము. శీఘ్రముగఁ జరిగినది మాని వంశముద్ధరింపుము.

అమ్మా! పితృమరణమునకుఁ గారణమైనవారి మాటాడెదవేమి! నిరపరాధినగు నన్నువారెట్టి యిడుములఁబెట్టిరి? ఎన్నివ్యవహారముల నన్ను నిర్బంధించిరి? దైవసాహాయ్యము లేకయున్న నాగతియేమైయుండును? వారివారిదుష్కార్యములకు వారే ప్రతిఫలము ననుభవింపక తీరునా! నేను దైవమును నమ్మినవాఁడను. ఎన్ని యిడుములు గలిగినను, నెన్ని యిక్కట్టులు రానున్నను, ధర్మమార్గము విడచి యధర్ములను, నజ్ఞానులను నగు కూళలు నడచుమార్గము త్రొక్కనోప మతిచిన్నప్పటి స్థితినిబట్టి వివాహమున నా మనము పొందకున్నది. ఇఁకఁగొన్ని నాళ్ళు జరుగనిమ్ము. పదంపడి నీయిష్టానుసారము జరుగఁగలదు.

ఇరువది రెండవ ప్రకరణము.

భీతి.

సింహపురమున బ్రాహ్మణ వీధియందొక నాఁటి మధ్యాహ్నకాలమున నిరువుర విప్రకుమారులు శయనించుచుండిరి. మిక్కిలి యుబికిలాడైయున్న వారి యుదరములం జూడ నెచ్చటనో వారపరిమితముగ భుజించినవారివలె నగపడుచుండిరి. చేత జెరి యొక పంచపాత్రమును బూని భుక్తాయాసమున మెల్లఁగ నడచుచుండిరి. కొంతతడవ టులేగి యొక విశాలం బగు పంచంగాంచి యటనిటుబడిరి. అందొకఁడు "రామకృష్ణా! నేనిఁక గదలలేనురా! ఇంచుక తడవిచ్చో విశ్రమించెదను." అనియెను. రెండవ పురుషుఁడందుల కియ్యకొన వారిరువురు నా పంచయందలి తిన్నెపైఁ బరుండి "అమ్మా! అబ్బా!" యనుచు, బొర్లసాగిరి. ఇటులఁ గొంతకాలము భుక్తాయాస పరిహారాగమై యిటునటుఁ బొరలిన తరువాత రామకృష్ణుఁడులేచి కూర్చుండి తన యంగీ నుండి యొక బీడీచుట్టను నగ్గిపెట్టెనుదీసి బీడీని గాల్చి గుప్పుగుప్పునఁ బొగవిడువఁ దొడంగెను. అంత రెండవవాఁడు పరుండియే రామకృష్ణుని వైపునఁ జూచి "ఓరి! భవా! వాడు బీడి నియ్యనిదే నీవు కాల్చుకొనుచున్నావటరా?" అనెను.

రామ—ఓహో! నీవు నిష్ఠావరుఁడవనియు మేమందఱము దురాచారపరులమనియు మొన్నటి నిన్నటిదినమున గర్వోక్తులాడుచుండెనే! గోపాలా నీవెప్పటినుండి చుట్టల నారంభించితివి?

గోపా—నీవుమందే ఇఁక నీవ్యగ్రపు మాటలఁ జాలించి వేగముగ బీడినిమ్ము.

అంత రామకృష్ణుఁడు మఱియొక బీడీనిదీసి గోపాలునకిచ్చెను. ఇరువురును బీడీ ల్చుచు నిట్లు సంభాషింపఁ దొడంగిరి.

రామ—ఏమిరా గోపాలా! కదలలేకున్నావు?

గోపా—చిత్రాన్నము బహురుచికరముగ నుండెనురా! ఆవంటముండాకొడుకును గొసరికొసరి వేయించుకొని భుజించితిని. అందుచే గడుపుబ్బరించి నట్లున్నదిరా!

రామ—ఎవఁడురా! అవడ్డించిన యాపాత్రుఁడు? ఎంత కొసరినను వదలక రెంటిక ముగా వడ్డింపఁడాయెను. నాడొంటరిపాటునఁ జిక్కినఁ బ్రక్కలు విఱుగఁ దన్నుదు ది.

గోపా—కావఁ రా! వానిచేయించినదే కొంచెముగనున్నది.

రా—అవునురా మాబ్రాహ్మణార్థమువారు భిక్షచేయించిన వింతయే. నిన్నటిదినము వేణుగోపాల శర్మగారియింటిలో నెంత తృప్తికరముగా నున్నదిరా? పడిలో మునిగి నేతిలోఁ దేలితిమిగదరా!

గో—అవును. ఒక్కొక్కటి లడ్డుండ నారికేళ ఫలప్రమాణమురా!

రా—పాయసమెంత దివ్యముగా నుండినదిరా!

గో—రామకృష్ణా! ఎచ్చటను జెప్పకుము. నేను బదునైదు పంచపాత్రల పాయసము త్రాగితిని. మఱల శర్మగారి యింటిలో భిక్ష లేదటరా?

రా—ఓరీ! వెధవా! నీవు వట్టివెఱ్ఱివే? రేపు శర్మగారి భిక్షయైనసంగతి నీకుఁ దెలియదఁటరా?

గో—రేపేనఁటరా? ఇప్పటికే నాకజీర్ణదోషము మెండుగ నున్నయటులున్నదే? రేపేమి తినఁగలనురా?

రా—నీవు నపుంసకుఁడవు. ఇటువంటి భిక్షలు నాకయినను నేను పరకుసేయను.

గో—నీవు మొనగాఁడవేగాని శర్మగారెందరురా యిన్నిభిక్షల నిచ్చుచున్నారు? ఇప్పటికే వారైదు భిక్షల నిచ్చిరి. ఇంక నైదుభిక్షల నిడెదరఁట.

రామ—ఎందుకా? దేశాంతరము చనిన యాయన కుమారుని కులములోఁ జేర్చుకొనుటకు లేనియెడల శర్మగారా యిటుల సెలవుసేయునది?

గో—అట్లయిన శర్మ కుమారుని స్వాములవారు సంఘములోఁ జేర్చుకొన్నారఁటరా?

రా—ఇంకను విష్ణుశర్మ రాలేదుగదరా? వారేమో రాఁబోవుదురట వచ్చిన వెనుకగదా యది తీర్మానమగుట.

గో—ఎందుకుఁ జేర్చుకొనఁగూడదు?

రా—ఎందుకా? మందుకు. నీకెందుకురా! యీ యధిక ప్రసంగము?

గో—శర్మగారి కూఁతురు కమలయిచట నున్నదిరా?

రాము—ఏటిలో అదృష్టవిచారము నీకేలరా? ఇఁకఁ బ్రొద్దయినది. పోవుదము లెమ్ము. అజీర్ణ హారమునకు నాయొద్దఁ గొన్ని ఘుటికలున్నవి. మాయింటికి రమ్ము నీకొక మాత్ర నిచ్చెదను. దానిని మ్రింగినం రేపటిభిక్షకు సిద్ధముగ నుండఁగలవు.

ఇట్లు సంభాషించుచు నాతిండిపోతు లిరువురు నాపంచవిడిచి చనిరి.

———(౦)———

ఇరువదిమూడవ ప్రకరణము.

మంత్రము.

హిందూమత సంరక్షకులును, వేదవేదాంతోద్ధారకులును, జగద్గురువులును నగు శ్రీశంకరుని పీఠములు దేశము నలుదెసలఁగలవు. అందు వేదగిరిపీఠము సింహపురమునకవలిదూరమున నుండెడిది. ఈప్రాక్కాలమున నీతివిద్యావిశారదుండును, నైష్ఠిక బ్రహ్మచారియు, వదాన్యాగ్రగణ్యుండును, దానకర్ణుండును, నగు నొకమహనీయుండా పీఠము నలంకరించుచుండెను. వేణుగోపాలశర్మగారి ప్రేరితమున సింహపురవాసు లాయాచార్యులవారి నామంత్రణమునను సపరివారముగ వారు సింహపురికేతెంచిరి. సింహపురివాసులా మహనీయు నెంతయు గౌరవమున నాదరించిరి. బ్రాహ్మణులును శూద్రులును, వైశ్యులును ననేకభిక్షుల నొసఁగుచుండిరి. గొందఱియిండ్లను ధనికులుగాని వారలొకరికన్న నొకరెక్కుడు డాంబికమున భిక్షలనీయఁదొడఁగిరి. అనేకులు పాదపూజకై యాస్వాములవారిని దమగృహములకుఁ గొంపోయి యనేకవిధములఁ బూజించి కట్నములనొసంగుచుండిరి.

విప్రకుమారుల సంభావన జరిగిన మఱుసటిదినమున వేణుగోపాలశర్మగారి యింట నాఁటిభిక్ష జరుగనాయెను. సూర్యోదయమునంతనె ధవళాశ్వములను గజములను నొంటెలను నెక్కి శంఖాలవాయింపఁ బలువిధములగు వాద్యవిశేషములు దిక్కులం దిక్కటిల్లఁ వేదపారాయణముసేయు బ్రాహ్మణులు వెంటఁజనుదేర స్వాములవారు నవరత్నఖచితములగు కిరీటములను, భుజకీర్తులను, మణిగణముల హారములను, పీతాంబరములను ధరించి యతిరమణీయముగ నలంకరింపఁడిన పల్లకియందు సుఖాసీనులై స్వాములవారత్యంత వైభవమున శర్మగారియింటికిం జనెను.

దారియందంతటను జనులుగుంపులుగూడి స్వామిముఖసందర్శనము గావించుచు కృతార్థులగుచుండిరి. శర్మగారి సదనముఁ జేరినంతనె వారలతి వినయమున నెదురుగ నేతెంచి స్వాములవారి పాదములఁగడిగి తత్పాదస్పర్శమునఁ బవిత్రీకృతములయిన జలములఁ దమ తలపైఁ జల్లుకొని, యతిభక్తియుక్తముగ నయ్యాచార్యు నుచితాసనాసీనుం గావించిరి. శర్మగారి బంధుమిత్రవర్గము లెల్ల నచ్చోటికి విచ్చేసి స్వామివారిం బూజించి కృతార్థులైరి. నాఁటిమధ్యాహ్నకాలమున జరిగిన భిక్షావైభవమును వర్ణింప నెట్టివారికిని నలవిగాదు. శర్మగారు ప్రయాసమునకును నెలవునకును వెనుదీయక భిక్షం జరపించిరి.

భోజనానంతరమున నతిథులెల్లరును సంతృప్తులై నిజనివాసములకేగిన పిమ్మట మూఁగిలికూటమున స్వామివారు సభదీర్చిరి. ఆసభయందనేకులు పండితాగ్రేసరులగు విప్రోత్తములు చేరి శాస్త్రపర్యాలోచనము సేయఁదొడఁగిరి. ఆసమయమున వేణుగోపా

లక్ష్మిగారును, మఱియొక పురుషుఁడును కొంతసన్న మఱియొకగదియందాసీనులై యుండిరి. ఆపురుషుఁడు రత్నఖచితములగు మణికంకణములను, కుండలములను ధరించి విలువగల జరీవస్త్రములచే నలంకృతుండైయుండెను. అతఁడు ప్రాయము చెల్లినవాఁడుగనుండెను. వారిరువురును తాంబూలము వరించిన వెనుక లక్ష్మిగారాపురుషునిగని చిఱునగవుతో నిట్లనెను. దివాన్ జీగారూ! కార్యార్థినై మిమ్ముల నాశ్రయించినవాఁడను ఎటులనయిన నాకభయవాక్యమిత్తురని ప్రార్థించెదను.

దివాన్. ఈవిషయమున మీరంతగఁ బ్రార్థింపనక్కఱలేదు. అవకాశమున్నంతవఱకు మీకుసాహాయ్యము సేయ సిద్ధముగనున్నవాఁడను. మీకోరికల సెలవిండు.

వేణు. ప్రథమమున దేశాంతరస్థుఁడగు నాకుమారునిఁ గులమువనాంతఃశీక సన్మానింతురని ప్రార్థించెదను.

దివాన్. అతఁడిపుడెచ్చట నున్నవాఁడు?

వేణు. ఆంగ్లేయదేశమున వైద్యవిద్యను బరిపూర్ణముగఁ గ్రహించి గొప్పరాజకీయోద్యోగమును సంపాదించి మనదేశమునకు రానున్నవాఁడు కతిపయ దినములకాతఁడిచ్చో నుండఁగలఁడు.

దివాన్. ఇదిమిక్కిలి సుఘటమే?

వేణు. తమదయ.

దివాన్. [కొంతతడవాలోచించి] రాజకార్యార్థమై యన్యదేశములకుఁ జనువారికి మన్ననగలదు. ఆయాధారమున మీకుమారునికొఱకు నావలనైన శ్రమపడెదను. అయిన నీవిషయమున స్వాములవారి చిత్తమెటులుండునో!

వేణు. మీరు మనసారజేయఁదలచిన నిదియొకపనిగాదు.

దివాన్. తమరెండవ యభీష్టమెద్ది?

వేణు. నావిరోధియు, మత్సంసారభంగమునకుఁ గారణభూతుండును నగు సుందరుఁగుల భ్రష్టుంగావించుటయే నా రెండవయభీష్టము.

దివాన్. మత వైరుధ్యంబుగ నతఁడొనరించిన యకార్యమెయ్యది?

వేం. ముగ్ధయగు బాలికను పరిగ్రహించుటయే!

దివాన్. అందుకు సాక్ష్యము?

వేం. ఇదిగో! వారిపుర రాజధానియందు దేశాంతస్థలములయందు విరమించుచుండెఁ బాలవివాహస్నేహితులు వ్రాసినలేఖనము లివి. అని యాలేఖలను దివాన్ గారి చేతికందిచ్చెను. దివాన్ జీగారాలేఖలఁ జదువుకొని కొంతతడవాలోచించి ఇయ్యది సందేహాస్పదము; కర్తవ్యము విచారించెద. నని యాలేఖనములఁ గొలంబూని యాగదినుండి యరిగెను. వేంకోపాలశర్మయుఁ గొంత తడవాఁగి స్వాములవారి సభఁ జేరెను.

సాయంకాలమగునంత స్వాములవారితివిథవమున శర్మగారిగృహమువిడిచి తన విడిదిగృహమునకుఁ బోయెను.

ఇరువదినాల్గవ ప్రకరణము.

ద్వేషము.

ఇట్లుండ నత్యంత విభవమున స్వాములవారు సింహపురియందున్న సమయమున సుందరుని తల్లియగు రాజ్యలక్ష్మికి దేహమస్వస్థమై మిక్కిలి బాధగలిగెను. ఈసమాచారము మదనునకుఁ దెలియ నాతఁడు సింహపురికిం జని యామెకెన్నియో యౌషధములు నిప్పించెనుగాని యామెకు వ్యాధి ప్రబలమయి ప్రాణము దక్కుటయే యనుమానముగనుండెను. అట్టిసమయమున నాయమ తనకుమారుఁ జూడ నిచ్ఛ యొనరింప మదనుఁడు సుందరునకుఁ దంతివార్త నంపెను. తల్లికిఁ గలిగిన యాపదకు సుందరుఁ డెంతయుఁ జింతిల్లి యేకాకిగ సింహపురమునకుఁ జేరెను.

తల్లి కుమారుఁజూచి శోకాక్రాంతయై కన్నీరుగార్చుచుఁ గుమారుని దగ్గరకుఁ బిలచి ముద్దాడి యిట్లనెను

"నాయనా! నీకు వివాహము గాఁకమున్నె నిన్నొంటరిగా విడిచి చనుటకై యెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నదానను. అటుపయి సర్వమును భగవదనుగ్రహానుసారమే జరుగఁగలదు. శీఘ్రముగ వివాహమాడుము. నీశత్రువర్గముల విషమప్రయత్నములు నిన్నేమియు బాధింపనోపవు. సర్వకాల సర్వావస్థలయందును భగవంతుఁడు నిన్నుఁ గాపాడుఁగాక." అని దీవించి తనతలక్రింది దిండును జూపించి "నాయనా! నామరణానంతరము నీదిండును విప్పిచూడుము. అందుఁ గొంత ధనముండఁగలదు. అంత్యకాలమున నీతల్లి నీకొసంగెడు కానుక యిద్యదియే." అని చెప్పెను. మఱియు మదనుని హస్తమున సుందరుని కరంబునిచ్చి "మీయిరువుర మైత్రి శాశ్వతమై జగత్ప్రసిద్ధమై వర్ధిల్లుఁగాక." అని యామె వారి నాశీర్వదించుచు నసువులవిడిచెను. మదనుఁడును సుందరుఁడును నొకవైపున నేలపైఁబ్రాలి రాజ్యలక్ష్మి యాత్మ రక్షించుటకు భగవంతునిఁ బ్రార్థించిరి. శవమును స్మశానవాటికకు మోసికొనఁబోవ బ్రాహ్మణు లెవ్వరును నియ్యకొనరైరి. కారణమడుగ సుందరుఁడు స్వాములవారి యానతిప్రకారము మాంతు యందున్నటుల వెలియయ్యెను. సుందరుఁ డిద్దాని వినినంతనె దిగ్భ్రమనొంది యేమియుఁదోఁచక నిలువంబడెను. అంత మదనుఁడు మిక్కుటముగ ధనమిచ్చి బ్రాహ్మణులఁ గొందఱ నొప్పించి రాజ్యలక్ష్మికి దహన సంస్కారము లొనరింపఁజేసెను. మదనుని సాహాయ్యమున సుందరుఁడు దల్లికిఁ గర్మక్రతువుల నెల్లఁ గావించెను. కర్మజరిగిన మఱునాఁడు స్వామివారి యాస్థానమునుండి సుందరునకు, నాతని తల్లియొక్క కర్మక్రియలయందుఁ దోడ్పడినవారలకును దక్షిణస్వాములవారిని దర్శించుటకై యుత్తరువు లంపఁబడెను. సుందరునకుఁ దోడ్పడిన విప్రులందఱు నాలస్యముసేయక స్వామివారిని క్షమాపణను వేఁడి వారివలనఁ దీర్థములఁ బుచ్చుకొని మన్ననవడసిరి. సుందరుఁడిది యంతయును వేణుగోపాల శర్మగారి కృత్రిమమువలన జరిగినదని యెఱిఁగి స్వాములవారిని సందర్శింపఁడయ్యె. తమ యాజ్ఞానుసారముగ సుందరుఁడు దమ్ము సందర్శింపనందులకు స్వాములవారు సుందరుని యాంక్షను ఖాయపఱచెను.

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము.

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము.

ఉపన్యాసము.

సుందరుని విద్యోన్నతికిని, వానికి రాజధానియందుఁ గలిగిన గౌరవమునకును, సింహపురవాసులెంతయు సంతసించిరి. అతఁడు జనని యవసానకాలమున సింహపురిని జేరినంతనె యాతనిమిత్రులగు సంఘసంస్కారవిషయమై యుపన్యసింపవలసినదని యెంతయు వేడ నద్దానికి యొప్పుకొనెను. ఒకనాఁటి సాయంకాలమున సుందరుఁడుపన్యాసము నిచ్చునని నగరమునఁ బ్రచురింపబడెను. ఆయుపన్యాసమును వినుటకై సింహపురమందలి స్త్రీపురుషులనేకులు నగరభవనమునం గూడిరి. విద్వాంసులును, న్యాయవాదులును, వర్తకులును, భూస్వాములును, విద్యార్థులును సభనలంకరించిరి. వేణుగోపాలశర్మగారును స్వాములవారి దివాన్‌జీగారును వచ్చియుండిరి. సుందరుఁడున్నతస్థానమున నిలుచుండి సభాసదులనెల్లరఁ దిలకించి హిందూసంఘమందుఁ గాన్పించు ననేక లోపములఁ జర్చించుచు నాలోపములఁ బరిమార్చిన జ్ఞానులయొక్క త్యాగమునకును, దీనజనరక్షణమునకును, స్త్రీపురుషులందఱు బాధ్యులఁ గావలయునని యెంతయు నొక్కిచెప్పుచుఁ దుదకిట్టులనెను.

సభాసదులారా! మన దేశమునందు జాతిభేదములవలనను, మతభేదములవలనను, మన సోదరులయందు మైత్రిలేమిం జేసి మనమిపుడన్నివిషయములయందును దీనస్థితియందున్నారము. ఇట్టిభేదములఁ బాపు నుపాయముల మనమందఱము గనవలసియున్నారము. మతాధిపతులైనను, మతాధిపతులైనను, నిట్టి భేదములమాపుటకై కృషిచేయువారు దేశాభిమానులు అటులచేయక లేనిభేదములఁ గల్పించుకొని వ్యర్థములైన యాంక్షలచే జ్ఞానులనవమానించి కష్టపెట్టుచుండెడు పాపుల నీప్రపంచమున నెట్టియున్నతపదవియందున్నను దేశవైరులుగా నెన్నఁదగినవారుగాని దేశాభిమానులుగారు. ఆదియందీమతములు వేదవేదాంతోద్ధరణమునకై స్థాపింపఁబడినవి. ఈవిషయమునందొకింతయుఁ జర్చింపక యెపుడు భిక్షులతోడను, శాంతులతోడను, కాలయాపనము సేయువారల యాజ్ఞలకు లోనైయుండ నవశ్యములేదు. అట్టివారిం బూజింప నేమియు ఫలంబులేదు. అని యనేకభంగుల సంఘసంస్కరణార్థ విషయములఁ గూర్చియు జనసేవం గూర్చియుఁ జర్చించెను. ఈయుపన్యాసము వినినతోడనే సభ్యులనేకులు సుందరుని శ్లాఘింపఁదొడంగిరి. సుందరుఁడు దూషణభూషణలను సరకుగొనక పలుతావుల నీవిషయములంగూర్చి యుపన్యసింపఁదొడంగెను. స్వాములవారు సింహపురమునకు విచ్చేసి విశేషకాలమయినందునను చిన్నిరాయని పురవాసులాహ్వానము పంపినందునను సింహపురింబాసి వెళ్ళంబ చిన్నిరాయని పురముం జేరిరి.

ఇరువదియాఱవ ప్రకరణము.

దురాలోచన.

పిమ్మట నొకనాఁటి సాయంకాలసమయమున వేణుగోపాల శర్మగారియింట నేవురు పురుషులు చేరి యాలోచన సేయుచుండిరి. అందున్నవారిలో వేణుగోపాల శర్మగారిని మనకిదివఱకే తెలియును. తక్కిన నలువురిలో నిరువురు బ్రాహ్మణులు నిరువురు శూద్రులుగా నుండిరి. ఈనలువురు చిన్నరాయని పురవాసులు. వీరేవురును దీర్ఘకాల మిద్దానింగూర్చియే యతిరహస్యముగ నాలోచించుచుండిరి. వారిమొగ ములఁజూడ వారెద్దియో యొక ప్రమాదకరమగు విషయమునుగూర్చి యాలోచించుచు న్నట్లుఁ దెలియవచ్చును. అంతఁ గొంతకాలమునకు వేణుగోపాల శర్మగారదటనున్న బ్రాహ్మణులలో నొక్కనిం దిలకించి యిట్లనెను.

ఇంకను నుపన్యాసములు జరుగుచున్నవా?

బ్రా—మెండగుచున్నవి. ఎక్కడఁజూచినను జాతిభ్రష్టత్వము గావలెననియుఁ, గులాచారములు నేలఁ గలుపవలెననియు, స్వాములవారి యానలఁ దిరస్కరింపవలె ననియు నుపన్యాసములు జరుగుచున్నవి. మాయూరనే యిప్పటికి నాలుగైనవి. ప్రక్క గ్రామములయందుఁగూడ సుందర మదను లుపన్యాసము లిచ్చుటకుఁ బ్రయత్నము చేసికొనియున్నారు. అప్పుడు నటనున్న యిరువురు గాఁపులలో నొకఁ డిట్లనియెను.

అయ్యా! దీనికంతయుఁ గారణభూతుఁడు మదనుఁడే. వానివలన మాగ్రామము పాడగునట్లున్నది.

వే—కాదు కాదు. మదనునిఁ జెడిచినది సుందరుఁడే. ఆదుర్మార్గుని బరిమార్చిన నంతయు సరియగును.

బ్రా—వీరిరువురిలో నెవరున్నను ప్రపంచమునకు హానియే!

వే—అట్టులయిన మీయిష్టవచ్చినట్లుఁ గావింపుఁడు.

బ్రా—మీసాహాయ్యము పరిపూర్ణముగ నుండఁగోరెదము.

వేణు.—అభ్యంతరము లేదు.

అంత నానలువురు పురుషులును వేణుగోపాలశర్మగారి సదనము వెలువడిరి.

శర్మగారేమియుఁ దోఁచనివానివలె నిటునటుఁ గొంత తడవు పాఱక తిరిగి, యాగదియందున్న యొక పేటికం దెఱచి, యద్దానిలోనుండి యొక లేఖనముం దీసి చదువ నారంభించెను. అది ముగిసినపిమ్మట, మఱల నా బాబును పేటికయందిడి తనలోఁ దానిట్లనుకొనఁ దొడంగెను.

ఓహో! యిది మనకనుకూలమే కేవుగదా విష్ణుశర్మ రాజధానిం జేరునది. నే నిపుడే రాజధానికేగెదను. ఈఘోరకృత్యము జరుగునపుడు నేనిచట నుండఁదగదు. ఏమంటివి? ఘోరకృత్యమనియా? కాదు మున్ను మతాచార విరోధులగు దుర్మార్గులఁ గొట్టార్చుటకై శ్రీమన్నారాయణుఁడు ప్రపంచమున నవతరించలేదా? సుందరా! నీవా! నన్నుఁ దిరస్కరించువాఁడవు? నీ ప్రాణములను నీవు గాపాడుకొనుము. అని యాతఁడు త్వరితముగ రాజధానికిఁ బయనమై యువడలెను.

ఇరువదియేడవప్రకరణము.

ఘోరకృత్యములు.

మఱునాఁడు సాయంకాలసమయమున రాజధానియందు బంధుమిత్రసమేతుఁడై వేణుగోపాలశర్మ కుమారుని సందర్శించు కుతూహలమున ధూమశకటనిలయమునకేగెను. ఆనాఁటిబండియందు విష్ణుశర్మ రాఁడాయెను. కాని మఱునాఁడే తెంచునటుల విష్ణుశర్మయొద్దనుండి తంతివర్తమానము రాఁబడెను. మఱునాఁడు మఱల వేణుగోపాలశర్మ ధూమశకట నిలయమునకుఁ జని కుమారునికొఱకై వేచియుండెను. బొంబాయినగరమునుండి ధూమశకటమేతేఱ వేణుగోపాలశర్మ యాశకటమంతయుఁ గుమారునకై వెదకెను; గాని యతఁడు గాన్పించనందున నాఁటికిని విష్ణుశర్మ రాలేదని యనుకొని దీనవదనమున నొకచెంతనిలువబడెను. అప్పుడొక యువజనుఁడాంగ్లేయుల యుడుపులధరించి కడు రాజసమున వేణుగోపాల శర్మగారి కడకేతెంచి నమస్కారపూర్వకముగ తండ్రీ! నన్ను గుర్తింపలేదా? అని యడిగెను. అపుడు వేణుగోపాలశర్మ కుమారుని గుర్తించి మిగులఁ దమకమున నాతనిఁ గౌఁగిలించి ముద్దాడెను. కొంతతడవు తండ్రితో ముచ్చటించి తనమిత్రులగు కొందఱాంగ్లేయులతో రాజధానియందున్న యొక యాంగ్లేయ భోజన శాలయందుఁ దామఁట నిశ్చయించుకొన్నటులను, మఱునాఁటి యుదయమున దండ్రి గల తావునకు రాఁగలనటుల వేణుగోపాలశర్మగారి కెఱింగించి విష్ణుశర్మ యచ్చోటు వాసెను.

కుమారుని జాతిభ్రష్టత్వమున కెంతయుఁ జింతిల్లుచు వేణుగోపాలశర్మ నిజ మందిరమును జేరెను. మఱునాఁటి యుదయమున స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములఁ దీర్చి కుమారుని యావాసమునకేగెను. కుమారుఁడెచటికో యాకస్మికముగ నేగినటుల తెలియఁగ యాతనికొఱకు గొంతతడవు వేచియుండ నతఁడతి రౌద్రాకారమున నిలుసేరెను. కుమారుని వెంటనే తండ్రియు లోనికిఁ జని యాతనిచెంతఁ గూర్చుండి నాయనా! సంతాపమునకుఁ గారణమేమి? యని యడిగెను. అంతలను విష్ణుశర్మ కారణమీవ యనిన వేణుగోపాలశర్మ యతిసంభ్రమమున నేనా? నేనేమిచేసితి ననెను.

విష్ణు. ఏమిచేసితి ననియెదవా? నీవేమిచేసినది యీవార్తాపత్రిక యందు గలదు. నేనీ యుదయమున నీరాకకై వేచియుండ కమల యత్యావశ్యకముగ నన్ను రమ్మని కబురంపె. ఆమెతావునకుం జన నెల్లవిషయములను దెల్లమయ్యె. హా! జనకా భగవంతుఁడు నీపాపమునుండి నన్నుఁ గాపాడుఁగాక. నాపుడు వేణుగోపాలశర్మ నిశ్చేష్టితుఁడయ్యె. విష్ణుశర్మ వార్తాపత్రికనుండి యిట్లుఁ జదువఁ దొడంగెను.

సింహపుర వృత్తాంతములు. నిన్నటిదినమున నీపురమున కవలిభాగమున

నున్న చిన్నరాయని పురమున నతిఘోరముగు వధ జరుపఁబడెను. ఈపురి నివాసుఁడును విశ్వవిద్యాలయమునఁ బ్రసిద్ధిగాంచినవాఁడును నగు సుందరుఁడును నతని మిత్రుఁడును చిన్నరాయని పురనివాసుండును నగుమదనుండును సంఘ సంస్కార విషయములను గుఱించి చెంతనుండు గ్రామముల నుపన్యసించి యింటికేతెంచునతి రాత్రికాలమున దారిలోఁ గొందఱు వారలఁ జంపనుద్దేశముఁ బైఁబడి ఘోరాయుధంబుల నిరువుర హింసించినట్లును మదనుఁడావ్రేటున మృతిచెందినట్లునుఁ సుందరుఁడు స్మృతిహీనుఁడై క్రిందబడినట్లును వారిఁడిపుడు సింహపుర వైద్యశాలయందున్నట్లును, నతనిబ్రతుకు దుర్ఘటముగ నున్నట్లున్న విని మిక్కిలిచింతించుచున్నారు. ఈవిషయమునఁ జిన్నరాయని పురనివాసు లనేకు లిప్పటికే దండనాధికారులచేఁ బట్టుపడిరట. ఇంకననేకులు గౌరవనీయులు నీపురమునవున్న న్యాయవాదులుం గొందఱు నీఘోరకృత్యమునందుఁ గలిసినట్లుఁ దెలియవచ్చినదట. శీఘ్రముగ ననేకులు పట్టుబడఁగలరు.

నీయుద్యమము ఫలించెనా.

అప్పుడు వేణుగోపాలశర్మ నిశ్చేష్టితుఁడై యేమిచెప్పుటకు నోరాడక యూరక నిలువంబడెను. ఎట్టకేలకు ధైర్యము తెచ్చుకొని ఎవ్విధమున నైన శత్రు నాశనము సమ్మతముగదా అనెను.

విష్ణు. ఏరికి సమ్మతము! నీబోటి కిరాతులకా?

వేణు. నాయనా? మన సంసార సుఖభంగమునకుఁ గారణభూతుఁడు సుందరుఁడు. అతని కృత్యములయం దన్నిటియందును మదనుఁడు తోడైయుండెడి వాఁడు. అట్టి వారియందుఁ గనికరముంచరాదు. నినుగూడు నాసచే నన్ని కష్టములు మఱచియుంటిని. ఇట్టిసమయమున నాకుఁ దోడైయుండక నన్ను విడనాడఁజూచుట ధర్మమా? అని కన్నీరుగార్చుచుఁ గుమారునిఁ గరంబులఁ బట్టుకొనెను.

విష్ణు. అయ్యో! వినుము. నీ యీకార్యమువలన గమలా శారదలు బ్రతికి యుండుట దుర్లభము. ఇఁక నీవు సుఖముగ నుండనగును. నీకును నాకును నేటితో ఋణము తీరినదనుకొనుము. పితృబాంధవ్యము నేనొల్లను నీప్రాయశ్చిత్తము నాకవసరము లేదు. నాయందుఁ దయగొని యీక్షణమున నన్నుఁ బాయుము. నీదగు కఠినహృదయమునకును పాపకర్మములకును భగవంతుఁడు నీకుఁ బ్రతిఫలమొసఁగుఁగాక. అని యట నున్న తనగదిలోనికి బోయి ద్వారమును మూసికొనెను. వేణుగోపాలశర్మ యతి శోకాక్రాంత మానసుండై యేమియుఁదోఁచక వెలవడి తక్షణమున సింహపురమునకు బయనమైనవాఁడయ్యెను. దారియందంతటఁ వేణుగోపాలశర్మ యతిహీనాకారుఁడై యెద్దియో యోజించుచుండెను. ధూమశకటము సింహపురముఁ జేరునప్పటికిని రాసమ

యమయ్యెను. తిన్నఁగ నింటికిఁజని కవాటముల బంధించి యొంటిగా దలఁతిరుగుచు మాటాడుకొనుచుండెను. ఎట్టకేలకుఁ దన పెటికం దీసి యద్దానినుండి యొకగాజుపాత్రమును వెలికిదీసి చేతనుంచుకొని యిట్లనఁదొడంగెను.

హా! దండనాధికారులవలని భయమొక చింత బాధించుచుండ, కష్టశర్మ కఠినోక్తులు నన్నుఁ జంపుచున్నవి. కుమారా! నన్ను విడనాడుట నీకు న్యాయమా? అవును. వేణుగోపాలశర్మ కుమారుఁడన్న నీకును నవమానముగదా! సుందరా! నీవే జయించితివి! హా! నేనట్టిపాపిని! ఎట్టిమూర్ఖుఁడను. ఇఁక నేను జీవించియు నేమి ఫలము? అవమానము దప్పదు. అని యాగాజుపాత్రమును నోటఁబెట్టుకొని యందున్న ద్రావకమును ద్రాగెను.

కొంత తడవిట్టు నట్టు తిరిగి, క్రిందఁబడి యిట్లులార్వ నారంభించెను.

ఎవ్వరమీరు? నన్ను లాగకుఁడు. త్రోయకుఁడు. నేనవచ్చెదను. అయ్యో! మదనా! ఏల యీలాగు చూచెదవు? ఈకింకరుల బారినుండి నన్ను రక్షింపుము. అయ్యో! చచ్చితి. చచ్చితిని.

ఇట్లు కొంత తడవఱచి ప్రాణములు విడిచెను. మఱునాఁటి యుదయమున దండనాధికారులు వేణుగోపాలశర్మ రాతిరి యిలుసేరినదెఱిఁగి వారిఁగొఱకై యచ్చోఁ జేరిరి. దాని కవాటములు బంధితములై యుండెను. ఎంత యఱచినను నెవ్వరును ద్వారముం దెఱువరైరి. పిదప వారు కవాటములఁ బగులఁగొట్టి లోనికిం జని కని రపు డాత్మహత్యచేఁ బ్రాణములఁ బాపుకొన్న వేణుగోపాలశర్మగారి కళేబర మతిఘోరముగఁ గ్రిందఁబడియుండెను.

ఇరువదియెనిమిదవ ప్రకరణము.

తానొకటి తలఁచిన దైవమొకటి తలఁచును

మదనునియందుఁ జిన్నిరాయపుర నివాసులనేకుల కసూయతయున్నను వానినిఁ జంపునుద్దేశము బాణకోదండుల యాప్తబంధువులకుమాత్రము గలిగినది. కావున వాని మరణము విన్నంతనె యాపురమున నల్లకల్లోలము గలిగెను. మదనుని సుగుణములెల్ల నపుడు ప్రఖ్యాతికి రాఁదొడంగెను. అతనిఁ జంపిన వారియందేరును గనికరముంచక మరణదండనకుఁ బాత్రులఁ గావించిరి. మదనుని మరణము విన్నంతనె యాతని జననియగు కౌసల్య భరింపరాని శోకమునఁ బ్రాణములు విడిచెను. తత్పురవాసులెల్లరు నిరపరాధియు ధర్మాత్ముఁడును నగు మదనుని గుణాతిశయముఁ దలఁచుకొని మిక్కిలి చింతాక్రాంతులైరి. మాతృసుతులపేర నొక యాలయము నిర్మించి వారల నందుఁ బ్రతిష్ఠజేసి పూజింపఁ దొడంగిరి.

సుందరుఁడు క్రమముగ కమల శారదలయొక్కయు, విష్ణుశర్మయొక్కయు నుపచర్యలచే స్వస్థుండాయెను. మదనుఁడు జీవించియుండఁగనె తనయున్న గ్రామవైరమువలనఁ బ్రాణాపాయము గలుగవచ్చునని యాలోచించి, తాన కాలమునఁ జచ్చిన యెడల జరుగవలసిన కార్యముల నొక పత్రికయందు లిఖించియుంచెను. తనతల్లి జీవితమునకుఁ గావలసిన కొలఁదియాస్తిదక్క, తక్కిన తనయాస్తిచేఁ జిన్నిరాయని పురమున నిమ్నజనోద్ధారణమునకై యొక విద్యాలయము నిర్మింపఁబడవలెననియు నద్దానియందన్ని జాతుల బాలురకును బాలికలకును ధర్మార్థముగ విద్య నేర్పింపవలెననియు, నద్దాని కంతకు సుందరుఁడు కార్యనిర్వాహకుఁడుగ నుండవలెననియు, మదనుఁడు లిఖించెను. మదనుని యుద్యమము లరసినంతనె చిన్నిరాయని పురవాసులందఱు మిక్కుటముగ సుందరునకు సహాయులై విద్యాలయమును బూర్తిగావించి "మదనుని విద్యాలయము"ని నామకరణము గావించిరి. సింహపురమందలి నిమ్నజాతులవారందఱు మదనుని దైవముగఁ గొలుచుచు నాతని విద్యాలయమునకుఁ దమ బాలుర నంపిరి.

తరువాతఁ గొన్నినాళ్ళకుఁ గమలా సుందరులును, శారదా విష్ణుశర్మలును బ్రహ్మసామాజిక పద్ధతులప్రకారము నొండొరులఁ బరిణయమాడిరి. వారు రాజధానియందేయుండి యత్యున్నత పదవిం జేరిరి. ప్రతి సంవత్సరమును మదనుని మరణదినమున వారందఱును చిన్నిరాయని పురమునకుఁ జని యచ్చో మదనునిఁ బూజించుచుండిరి. సుందరునకు గలిగిన ప్రథమ పుత్రునకు మదనుని నామమిడిరి. మదనుఁడు చచ్చియును బ్రతికియేయున్నవాఁడు. అతనికీర్తి యాచంద్రార్కముగఁ బ్రపంచమున వర్ధిల్లు

యుండును. కాని వేణుగోపాలశర్మను దలంచువారొక్కరును లేరు. తన బిడ్డల [illegible] నావేఁబడి, తానుచేసిన పాపకృత్యములకు జింతిల్లుచు, నాత్మహత్య గావించుకొన్న యా వేణుగోపాలశర్మ యదృశ్యము లేవి గొనసాగినవి? నాహాకటి తలంచిన [illegible] కటి తలఁచును. ధర్మమే జయించును.

చదువరులారా! ప్రపంచమున న్యాయముగఁ బ్రవర్తించు సింహాద్రులను [illegible] ము లనేకములు గలుగుచుండును. ఎట్టికష్టములకును నెదురీదుక మనన సుందరమ్మవలె దీనరక్షణాసక్తులై పాటుపడు మహానీయులు, పూజనీయులు.

సమాప్తము.

Printed by Gumpani Hanumantha Row, at the
Maruti Press, Bezwada.